yısıyla sıradakiler, bu vahşi manzaradan dehşete düşerek, hepsi yemin etti. Kırk bin askerin toplanma ve geçit törenini görkemli hale getirmek için başlarındaki miğferlerin üstünde sorguç ve tüyleriyle yarısına beyaz giysiler giydirdiler; böylesine donanımla Aquilonia yakınındaki yerlerini aldılar.

[Dine başvuru başarısız oldu]

Karşılarına geçen Papirius'du ve askerlerini cesaretlendirmek için şunları söyledi: *"Sorguçlar yaralamaz; süslü ve boyalı kalkanlar ise Romalı pilumları*[54] *tarafından delinebilirler."*[55] Bunun dışında, düşman askerlerinin de yemin etmiş olmaları yüzünden kendi askerlerinde oluşan kanıları zayıflatmak için, onların ettikleri yemin, onlara korku ve sabırsızlık getirdi; çünkü yurttaşlarının, Tanrılarının ve düşmanlarının dehşeti aynı anda onları zorlayacaktır, dedi ve savaşa girdi. Samnitler bozguna uğradılar; çünkü Romalı yiğitliği[56] ve geçmiş bozgunlardan gelen korku, diğerlerinin etmiş oldukları yemin ile din sayesinde şekillendirilebilmiş azim[57] ve kararlılıklarını yendi. Bununla beraber kaybettikleri yiğitliği yeniden kazanmak için bir parça ümit sağlayabilecekleri başka kaynak ve araçlar olmadığına açık bir şekilde inandılar. Bu, dinin yerinde kullanılması durumunda ne kadar çok güven sağlayabileceğinin eksiksiz kanıtıdır.

Bu bölümü daha ziyade, belki de dışişleri[58] üzerine tartışmanın içine koymam gerekse bile Roma cumhuriyetinin en önemli kurumlarından biriyle bağlantılı olduğu için, konuyu bölmemek ve birçok defa geri dönüş yapmamak için hepsini bir yerde toplamaya karar verdim.

54 Çev. Elle atılan hafif kargı.
55 Çev. *Livius* 10. 39. *"Non enim cristas vulnera facere, et picta atque aurata scuta transire romanum pilum."*
56 İt. *virtù*.
57 İt. *virtù*.
58 Bkz. *Söylevler* 1.16; 2. Önsözün sonu.

BÖLÜM 16

BİR PRENS YÖNETİMİ ALTINDA YAŞAMAYA ALIŞMIŞ BİR HALK, EĞER ÖZGÜRLÜĞÜNÜ BAZI RASTLANTILAR SONUCU KAZANMIŞSA O ÖZGÜRLÜĞÜ GÜÇLÜKLE KORUR

Tarquinlerin sürülmelerinden sonra Romalıların özgürlüklerini kazanmalarında olduğu gibi, eğer özgürlük herhangi bir rastlantıyla kazanılmışsa, prens yönetimi altında yaşamaya alışmış bir halkın sonradan özgürlüğünü korumasının ne denli güç olduğu antik tarihte yer alan sayısız örneklerde görülür. Ve bu güçlük akla yatkındır. Çünkü böyle bir halk, vahşi ve şiddet dolu doğasına rağmen, mahkûm ve köle olduğu sürece kendisine her zaman ilgi gösterilmiş yabani bir hayvandan başka bir şey değildir. Sonradan, eğer rastlantı sonucu açık bir yerde serbest kalırsa, kendini beslemeye alışık olmadığı ve sığınabileceği yerleri bilmediği için, onu yeniden zincirlemeye çalışan ilk kişinin avı olur.

Aynı şey başkalarının emirleri altında yaşamaya alışmış, devlet olma yoluyla saldırı ya da savunmanın nasıl yapılacağı hakkında bilgisi olmayan bir halkın başına da gelir. Monarkları anlamayan ve onlar tarafından da anlaşılmayan bu halk kısa sürede, boynundan çıkardığı önceki hafif boyunduruktan daha ağır bir başkasının altına girer. Ve bütün olarak bozulmamış olsa bile, kendini bu güçlüklerin içinde bulur. Çünkü bozulma bütünü kapladığı zaman bu halk, kısa bir süre için bile özgür kalamaz; gerçektende aşağıda açıklanacağı gibi özgür olması neredeyse olanaksız olur. Bundan dolayı, bozulmanın pek yayılmamış olduğu ve iyi olanın bozulmanın önüne geçtiği yerlerdeki halklarla uğraşacağız.

[Özgürlüğünü yeni kazanmış bir devletin ateşli düşmanları olur ama ateşli dostları olmaz]

Özgür olan devletin partizan düşmanlar kazanırken partizan dostlar kazanmaması, önceden konuştuklarımıza eklenen başka

bir güçlüktür. Tüm bu partizan düşmanlar, prensin zenginliklerinden beslenerek tiranlık yönetiminden kâr sağlarlar; kâr olanağı kalmadığı zaman bundan hoşnut olarak yaşayamayacak olduklarından, hepsi kendi devlet görevlerine geri dönmek için Tiranlığı geri getirme çabası içine girmek zorunda kalırlar. Yukarıda belirttiğim gibi, özgür olan devlet partizan dostlar kazanmaz. Çünkü özgür topluluk, belirli, yerleşmiş nedenlerle onur ve ödül verir; bunların dışında hiç kimseye ödül ya da onur vermez.

Ve bir insan hak ettiğine inandığı onura ve iyi şeylere sahip olduğu zaman, birilerinin onu ödüllendirmesine minnettar kalmayı kabullenmez. Ayrıca özgür bir topluluktan kazanılan ortak yarar, ona sahipken hiç kimse tarafından fark edilmez; yani kadınlarının, çocuklarının ve kendisinin onuru için bir korku duymadan, herhangi bir endişesi olmaksızın sahip olduklarından özgür biçimde haz duyma gücünü kendinde bulabilmesi gibi şeylerin farkına varmaz. Çünkü hiç kimse kendisine zarar vermeyen bir siyasal yönetime karşı herhangi bir yükümlülüğü olduğunu hiç kabul etmeyecektir. Bu nedenle yukarıda dediğim gibi, yeni kurulmuş ve özgür bir devlet, partizan düşmanlara sahip olur ama partizan dostlara sahip olmaz.

[Brutus'un oğullarını öldürmek]

Eğer bir devlet yukarıda önceden değindiğim güçlüklerle gelen bu sorunlara ve düzensizliklere karşı hazırlıklı bulunmak isterse, Brutus'un oğullarını öldürmekten daha güçlü, daha etkin, daha kesin ve daha gerekli bir çare bulamaz. Tarihin gösterdiği gibi,[59] Brutus'un oğulları, Romalı gençlerle birlikte, Konsüllerin himayesinde, Kralın himayesindeki kadar yasadışı kâr sağlayamamış olmalarından başka bir gerekçeleri yokken kendi ülkelerine karşı komplo tertibine önderlik ettiler. Bu nedenle, sanki halkın özgürlüğü onlar için kölelik olmuştu. Yine özgür yöntemlerle ya da

59 *Livius* 2. 1 - 5.

prensliğin yönetimine düşman olanlar karşısında güvende olmayan kişi, kısa ömürlü bir devlet kurar. Yığınlar ona düşmanken, konumunu korumak için, yasadışı yollara başvurmak zorunda kalır. Böyle prenslerin şanssız olduklarını düşündüğüm doğrudur. Çünkü az sayıda düşmanı olan kişi, kolaylıkla ve şiddet için fırsata çok gerek duymadan güvenliğini sağlar. Ancak düşman olarak bir halka sahip olan kişi, asla güvenliğini sağlayamaz. Ve kullandığı şiddet arttıkça prensliği de gitgide zayıflar. Şu halde sahip olduğu en güçlü kaynak, halkla arasında dostluk sağlamaya çalışmasıdır.

[Tahtının güvenliğini sağlaması için bir prense tavsiye]

Ve bazen prensten, bazen cumhuriyetten konuşuyor olmam nedeniyle buradaki söylev başlığıyla ahenk içinde olmasa da yine de sonradan bu konuya dönmek zorunda kalmamak için, kısaca konuşmak istiyorum. Şu halde eğer bir prens, kendine düşman olan bir halkı kazanmak niyetindeyse (ülkelerinin tiranları olan prenslerden bahsediyorum), derim ki önce halkın ne istediğini soruşturmalıdır. Bu yapıldığında görecektir ki onların her zaman istediği iki şey vardır: Birincisi, köle olmalarına neden olan kişiden intikam almak; ikincisi, yeniden özgürlüklerini kazanmak. Prens, ilk isteği tümüyle, ikincisini kısmen yerine getirebilir.

Birincisine gelirsek, konu için örnek hazırdır. Heraclea tiranı Clearchus, sürgündeyken, Heraclea halkıyla aristokratları arasında kavga çıktı. Aristokratlar güçsüz olduklarını anlayınca, desteklenmesi için Clearchus'a döndüler ve onunla birlikte bir komplo tertiplediler. Onu halkın isteklerine karşı ve özgürlüklerini ellerinden almak için Heraclea'ya geri getirdiler. Ardından kendini, hiçbir bakımdan tatmin ve kontrol edemediği aristokratların kibiriyle, özgürlüklerini kaybetmeye dayanamayan halkın öfkesi arasında buldu. Kendini zenginlerin sıkıntılarından uzak tutacak ve halkın kazanmasını sağlayacak bir rüzgâr belirledi. Ve bunun için uygun bir fırsat yaratarak –halkı en faz-

la tatmin edecek şekilde– aristokratları böldü. Böylece halkın birinci isteğini yani onlardan intikam alma isteklerini tatmin etti.

[Prens yasaya göre yönetmeli]

Halkın ikinci isteğine gelince, yeniden özgür olma isteklerini, prensin tatmin edemeyecek olması nedeniyle, prens onların özgür olma isteklerini sağlayan nedenleri sorgulamalıdır ve görecektir ki onların küçük bir kısmı yönetmek için özgür olmayı istiyor. Ancak çoğunlukta olan diğerleri özgürlüğü, güven içinde yaşamak için istiyor. Her ne şekilde düzenlenmiş olurlarsa olsunlar, tüm cumhuriyetlerde, otorite olunan konumlara kırk ya da elli kişi bile ulaşamaz. Ve bu küçük bir sayı olduğu için, onlardan kurtulmak yoluyla ya da büyük çoğunluğunun, razı olduğu memurluklara göre onlara onur ve paye verebilir. Bu yolla prensin onlara karşı kendi güvenliğini sağlaması kolay bir şeydir. Diğerleri, güven içinde yaşamayı yeterli bulanlar, hem genel güvenliği hem de aynı zamanda prensin kendi iktidarını temin eden düzen ve yasaların yapılmasıyla kolayca tatmin edilir. Prens bunu yaptığı zaman, halk da onun bu yasaları bozacak durumda olmadığını gördüğü zaman, kısa sürede kendilerini güvende ve hoşnut hissedecektir. Fransa krallığı buna bir örnektir. Orada halkın güven içinde yaşamasının nedeni, kralın tüm halkın güvenliğini içeren çok sayıda yasayla sınırlanmış olmasından başka hiçbir şey değildir. Ve devleti düzenleyen kişi, ordu ve para konusunda kralların yapmaları gerekli olan şeyler için istedikleri gibi davranabilmelerine karşın, bunun dışında her konuda yasaların tanımladığı sınırlar içinde davranacakları tarzda planlamıştır devleti.

[Özgürlüğün güvence altına geç alınması hiç alınmamasından daha iyidir]

Yönetimin başlangıcında kendini güvence altına almamış prens ya da cumhuriyet, şu halde Romalıların yaptığı gibi ilk

fırsatta kendi güvenliğini sağlamalıdır. Fırsatın kaçmasına izin veren kişi, yapması gerekenleri yapmakta geç kalmış olmaktan dolayı, çok pişman olur. Bu nedenle, Roma halkı özgürlüklerini yeniden kazandıklarında hâlâ çökmemiş oldukları için, daha önce tartıştığımız araçlar ve yollar sayesinde Tarquin'lerden kurtulduktan ve Brutus'un oğullarını öldürdükten sonra özgürlüğünü koruyabildi. Ancak eğer halk bozulmuş olsaydı, ne Roma'da ne de başka yerde, aşağıdaki bölümde gösterileceği üzere, özgürlüğünü koruması için kestirme yollardan ulaşılan yeterince güçlü çareler olacaktı.

BÖLÜM 17

BOZULMUŞ BİR HALK ÖZGÜRLÜĞE ULAŞIRSA, KENDİ ÖZGÜRLÜĞÜNÜ KORUMAKTA BÜYÜK GÜÇLÜK ÇEKER

[Bozulmuş bir prenslik güçlükle özgür olabilir]

Ortadan kaldırılmış Roma krallıkları ya da kısa sürede enerjisiz ve zayıf düşmüş Roma için de bunun zorunlu olduğu yargısına varıyorum. Çünkü eğer bozulma iki ya da üç ardıl kral boyunca bir kraldan diğerine geçmiş ve hele toplumun üyelerine kadar varmışsa, üyeler de bozulduğu zaman, bu bozulma karşısında kralların devleti yeniden yapılandırması olanaksız olacaktır. Ancak gövde sağlam olup yalnızca baş kaybedilmiş olsaydı, kendilerini özgür ve iyi düzenlenmiş bir yaşama kolayca uydururlardı. Ve şu kabul edilmesi gereken bir gerçektir ki bir prensin yönetimi altında yaşayan bozulmuş bir şehir, prens kendi soyuyla birlikte yok edilse bile asla özgürlüğünü geri getiremeyecektir. Aksine, bir prens, başka prensi yok etmelidir. Çünkü gerçekten de birinin yetenekli[60] ve iyi oluşu şehrin özgürlüğünü korumadıkça, yeni bir efendi oluşturmadan şehir asla huzur bulmaz. Ancak şehrin özgürlüğü, yalnızca o kişinin yaşam süresi boyunca devam eder. Böylesi, Siraküza'da Dion ve Timoleon zamanında oldu. Bunlar yaşamları boyunca farklı zamanlarda, yetenekleriyle şehirlerinin özgürlüklerini korudular. Onlar öldükleri zaman şehir eski tiranlığa geri gitti.

[Brutus'un bozulmamış Roma'sı; Caesar'ın bozulmuş Roma'sı]

Ancak Roma örneğinden daha güçlü bir başka örnek yoktur. Tarquinler sürüldükleri zaman, şehir özgürlüğünü hemen kazanabilmiş ve koruyabilmişti. Ancak Caesar'ın ölümünden sonra, Caius Caligula öldü, Nero öldü; tüm Caesar soyu yok olduktan sonra, şehir yalnızca özgürlüğünü sürdürememekle kalmadı, yeniden

60 İt. virtù sahibi.

başlayamadı da. Sonuç olarak böyle büyük bir fark, aynı şehirde, Tarquinler zamanında Roma halkının henüz bozulmamış olmasından başka bir şeyden kaynaklanmıyordu. Ancak bu daha sonraki zamanlarda ortaya çıkan bozulma çok fazlaydı. İlk zamanlarda halkın sağlamlığını ve krallardan sakınmaktaki kararlığını sürdürmesi için, yalnızca Roma'da herhangi birinin kral olmasının gerekliliğine razı gelmeyeceğine dair Roma halkı yemin ettirilirdi.[61] Ve yine sonraki dönemlerde Brutus'un, tüm doğu lejyonlarıyla birlikte otoritesi ve sertliği, ilk Brutus'unkine benzer tarzda halka yeniden kazandırmış olduğu özgürlüğünü sürdürme kararlığını korumasına yetmedi. Bozulmanın getirdiği bu sonuç, Marius yandaşları aracılığıyla halk arasına yayıldı. Bu nedenle bu kesimin başı olarak Caesar yığınların gözünü öylesine köreltti ki boyunduruğu kendi boyunlarına geçiriyor olduklarının farkına varmadılar.

[Özgürlük, Milan ve Napoli için olanaksız]

Ve bu Roma örneği, diğer herhangi bir şehir için tercih edilebilir olsa da konu için zamanımızda bilinen halklardan da örnek vereceğim. Bu nedenle, sertlik ve şiddete rağmen hiçbir rastlantısal olay Napoli ve Milan'a özgürlüğünü yeniden kazandıramaz derim. Çünkü o devletlerin üyeleri tümüyle bozulmuştur. Bu durum Filippo Visconti'nin ölümünden sonra açıklık kazandı; çünkü Milan özgürlüğünü yeniden kazanmayı denediği zaman, onu sürdürmeyi bilmedi ve bilemedi. Bundan dolayı, Romanın krallarının erkenden bozulması ve böylelikle, şehrin yaşayanlarına bozulmanın sirayet etmeden sürülüp gitmiş olmaları Roma'nın muhteşem iyi talihiydi. Bozulmadığı için de ortaya çıkmış sayısız ayaklanma –insanların amacı iyi olduğu sürece– cumhuriyete zarardan çok yarar sağladı.

[Reform, yetenekli tek adama bağlıdır]

Öyleyse, tüm gövdenin bozulmamış olduğu yerde ayaklanma ve diğer karışıklıkların zararlı olmadığı sonucu çıkarılabilir. Göv-

61 *Livius* 2. 1.

denin bozulmuş olduğu yerdeyse, gövdenin iyileşmesi için, gerçekten de, iyi düzenlenmiş yasalar, uygulanmalarını en üst düzeyde zorlayabilecek güce sahip tek kişi tarafından hazırlanmadıkça yararsız olur. Bu hiç olmuş mudur, ya da şehir bütününün bozulmasıyla gerilediği zaman, yukarıda açıkça söylediklerim yüzünden olabilir mi bilmiyorum. Eğer şehir yükselirse, iyi yasaları destekleyen yığınların erdemi[62] sayesinde değil, sonradan yaşayan tek kişinin erdemi[63] sayesinde bu sağlanır ve bu kişi ölür ölmez, Thebaililerin yaptığı gibi, şehir eski alışkanlıklarına geri döner. Epaminondas'ın erdemi[64] sayesinde, o yaşadığı sürece Thebai şehri bir cumhuriyet ve üstün bir devlet şeklini koruyabildi. Ancak, o öldüğü zaman şehir eski kötü yönetimine geri döndü. Çünkü hiç kimse uzun süredir kötü alışkanlıkları olmuş bir şehre iyi alışkanlıklar sağlayacak kadar uzun yaşayamaz. Bu nedenle, eğer çok uzun ömürlü biri ya da art arda gelen iki gayretli kral tam bir reform sağlamazsa, onların eksikliği, yukarıda dediğim gibi reformcu ölmeden önce çok sayıda tehlikeyi ve kan dökülmesini göze alıp şehrin yeniden doğmasını sağlayamadığı sürece, şehrin yıkılmasına yol açar. Bir şehir ve özgür yaşamın böyle bozulması ya da ona hafiften eğilimli olması şehirdeki eşitsizlikten kaynaklanır. Eşitliği geri getirmeye çalışan herhangi biri, başka yerde daha ayrıntılı göstereceğimiz gibi,[65] az kişinin kullanabileceği ya da kullanacağı kadar tamamen yasadışı yollar kullanmalıdır.

62 İt. virtù'su.
63 İt. virtù'su.
64 İt. virtù'su.
65 *Söylevler* I.18 sonu, 26.

BÖLÜM 18

ÖZGÜR YÖNETİM, BOZULMUŞ ŞEHİRLERDE EĞER HÂLÂ VARSA, NASIL SÜRDÜRÜLEBİLİR? EĞER YOKSA NASIL KURULABİLİR

[Her şey hakkında akıl yürütmek iyidir]

Bozulmuş bir şehirde var olan özgür yönetim eğer korunabilirse diye düşünmenin ya da olmadığında kurulabilir mi diye düşünmenin yukarıdaki *Söylev*'le uyumsuz ya da *Söylev*'in düzenini bozan bir şey olmayacağına inanıyorum. Buna ilişkin olarak, biri ya da diğerini yapmanın çok zor olduğunu söylerim. Ve bunun için bir kural saptamak da neredeyse olanaksızdır; çünkü bozulmanın derecesine bağlı olarak bir yol izleme ihtiyacı içinde olmam gerekir. Bununla birlikte, her şey için akıl yürütmenin iyi olacağı düşüncesiyle, bunu ihmal etmek istemiyorum. Ve bir şehri çok fazla bozulmuş varsayarak, bu sayede güçlüğü artırmış olacağım; çünkü evrensel bir bozulmayı zapt etmek için ne bir kural ne de yasa bulunur. Çünkü tıpkı iyi ahlakın sürdürülmesi zorunluysa, yasalara gereksinim olduğu gibi, bu yasaların da yerine getirilmesi zorunluysa, iyi ahlaka gereksinim olur. Ayrıca, bir cumhuriyette insanlar iyiyken kendi kaynağında şekillenmiş yasalar ve gelenekler, insanlar kötüleştikleri zaman artık uygulanamazlar. Bunun dışında, bir şehirde yasalar olaylara göre değişse de gelenekler asla değişmez ya da nadiren değişirler. Bu durum yeni yasaları elverişli olmaktan çıkarır; çünkü değişmeden kalan gelenekler yasaları bozar.

[Anayasa ve özel yasalar]

Ve bu tartışmayı daha anlaşılır kılmak için, Roma'da devletin ve siyasal yönetimin kurulu bir temel düzenlenişi olduğunu

ve ardından *magistratus*lar[66] ile yasaların, yurttaşları birlikte sınırlandırdıklarını söylerim. Yönetimin temeli, halkın, senato'nun, Tribünlerin, Konsüllerin otoritesine, *magistratus*ların seçilme ve yerleştirilme tarzlarıyla yasaların yapılma tarzına dayanırdı. Bu temel, duruma göre ya çok az değişmiş ya da hiç değişmemiştir. Zina yasası ve harcamaların kısılması konularında, devlet daireleri için oy toplama ve yurttaşların bozulma derecesindeki artışa bağlı olarak diğer birçokları için onları sınırlayan yasalarda değişiklikler olurdu. Ancak yönetimin temeli, artık iyileşmeyecek kadar bozulduğu için değişmeden kaldı; yasalar iyileştirildiklerinde de insanların iyi olmalarını korumaya yetmedi. Ancak yasalardaki iyileştirmeyle yönetimin temeli değiştirilmiş olsaydı, gerçekten yeterli olacaktı.

[Temel yöntemlerde bozulma]

Ve bozulmuş şehrin temelinin iyi olmamasının, başlıca iki konuda, *magistratus*'ların seçimi ve yasalar konusunda açık olduğu doğrudur. Roma halkı, Konsüllükleri ve diğer ana devlet görevlerini istediklerinin dışında herhangi birine vermedi. Bu alışkanlık başlangıçta iyiydi çünkü yalnızca haklarında değerli yargılarda bulundukları yurttaşları istediler. İstenmeyene alçak gözüyle bakıldığından, bu yurttaşlar kendilerine iyi davranılması için haklarındaki yargıları iyileştirmeye çalışırlardı. Sonradan, bozulmuş olan şehirde bu yöntem çok zararlı oldu; çünkü en yetenekli olanlar değil[67] en güçlü olanlar *magistratus*luk için talep edilmişlerdi. Güç sahibi olmayanların, değerli olsalar da korku yüzünden istenmelerinden kaçınıldı.

66 Roma'da idaresi altında birçok kişi bulunan resmi devlet görevlileri (*Consul*ler, *Praetor*lar, *Censor*lar, *Tribunus*lar, *Quaestor*lar ve *Aedilis*ler). Bülent İplikçioğlu, *Eskibatı Tarihi I.* Giriş, Kaynaklar, Bibliyografya, TTK Yayınları, Ankara, 1997. Harry Thurston Peck. *Harpers Dictionary of Classical Antiquities.* New York, Harper and Brothers, 1898.

67 İt. *virtù* sahibi olanlar değil.

Bu kötü ortam kesinlikle birden oluşmadı; tüm diğer yolsuzluklar gibi aşama aşama ortaya çıktı. Çünkü Romalılar, Afrika'yı, Asya'yı işgal edip, neredeyse tüm Yunanistan'ı yönetimleri altına aldıktan sonra, kendi özgürlüklerinden emin oldukları hissine kapıldılar ve artık kendilerini korkutabilecek düşmanları olmadığına inandılar. Bu güven ve düşmanlarının zayıflığı, Roma halkının, Konsüllük konusunda hüküm verirken, artık yeteneği[68] gözetmemesine, görevler için adam kayırmalarına, düşmanları nasıl yeneceğini en iyi bileni değil, insanların nasıl hoşnut edileceğini en iyi bileni bu görevlere getirmelerine neden oldu. Bu kayırmaların ardından, söz konusu görevleri en güçlü olanlara verdiler. Öyle ki bu prosedürün zayıflığı nedeniyle iyi olanlar tümüyle devlet görevlerinden dışlandı. Bir Tribün ya da herhangi bir yurttaş, herhangi bir konuda halka yasa önerisi yapabilme hakkına sahip oldu. Bu konuda, karar verilmeden önce lehte ya da aleyhte, her yurttaşa konuşma izni verildi. Bu gelenek, yurttaşlar iyi oldukları zaman iyiydi, çünkü kamu yararı için bir şeyler düşünen herkesin öneride bulunma hakkına sahip olma gerekliliği her zaman arzu edilen bir şey olmuştur. Ve herkesin devlet hakkındaki kanılarını ifade etmesine izin verilmesinin gerekli oluşu, halkın herkesi işiterek daha iyi seçim yapabilmesi açısından iyiydi. Ancak yurttaşlar kötü oldukları zaman bu temel gelenek de çok kötü bir hal aldı. Çünkü yalnızca güçlülerin önerdikleri yasalar, kamunun özgürlüğüne değil kendi iktidarlarına yaradı ve korkuları yüzünden hiç kimse yasalara karşı konuşmaya cesaret edemez oldu. Böylece halk, kendi hükmüyle kendi bozuluşuna doğru ya aldatıldı ya da zorlandı.

[Zor bir reform bir prens gerektirir]

Bundan dolayı, Roma tıpkı yaşamı sırasında yeni yasalar yaptığı gibi, bozulduğu zamanda özgürlüğünü korumak zorunda kaldıysa yeni temel yöntemlere şekil vermesi gerekliy-

68 İt. *virtù*'yu.

di; çünkü kötü bir tebaanın benimsemesine elverişli yaşama yolları ve yöntemler iyi olanlarınkine benzemediği gibi tümüyle farklı türler için aynı şekli vermenin olanağı da yoktur. Onların artık tamamen iyi olmadıkları ya da tamamen kötü denecek aşamaya gelmeden önceki gitgide kötüleştikleri dönemde, bu temel yöntemlerin her iki türe birden yerleştirilmesi gerekli olduğu için, bunların ikisi de neredeyse olanaksızdır derim. Yöntemleri yavaş yavaş yerleştirmeye çalışmanın nedeni, kötülüklerin kaynağını derinlemesine gören basiretli bir adamın gerekli olmasıdır. Bununla birlikte, bu türden bir adamın şehirde görülmeyeceği kolaylıkla anlaşılabilir. Ve eğer gerçekten böyle bir adam görülseydi, kendisini anlaması için diğerlerini ikna etmeyi asla başaramayacaktı; çünkü insanlar tek tarzda yaşamaya alıştıkları zaman değişmekten hoşlanmazlar ve akıl yoluyla kötülüğün gösterilmesine ihtiyaçları olmalarının dışında parlayan kötülüğe bakmadıkları zamanlar çoğunluktadır. Bu temel yöntemlerde darbeyle reform yapılması konusuna gelince, herkes bunun iyi olmadığını bildiği zaman derim ki sonradan kolayca fark edilecek olan zararlı niteliklerinin düzeltilmesi zordur; çünkü başarmak için yasal araçların kullanımı yeterli olmaz; yasal yöntemler boşuna olduğundan, şehrin prensi olması ve şehri herhangi birinin kendi tarzında yönetme gücüne sahip olması için gereken başka şeylerden önce şiddet ve silahlar gibi yasadışı yollara başvurması gerekir. İyi yönetim altında yaşayan bir şehri yeniden düzenlemek iyi bir adamı gerektirir; zor kullanarak bir devletin prensi olmak kötü bir adam olmayı gerektirir. Bu nedenle, iyi bir adam iyi amaçlar için bile olsa, nadiren kötü yollarla prens olmaya kalkışacaktır. Diğer yandan kötü bir adam prens olduğu zaman, kötü yoldan kazanmış olduğu otoritesini doğru yolda kullanmak hiç aklına gelmeyeceği için, nadiren doğru olanı yapmaya çalışacaktır.

[Kral gücü reformu olanaklı kılar]

Yukarıda açıklananlardan çıkan sonuçlar, bozulmuş bir şehirde yönetimi sürdürmenin ya da orada yeni bir yönetim kurmanın olanaksız ya da güç olduğuna gelir dayanır. Gerçekten de, böyle bir şehirde, sürdürülmesi ya da kurulması gereken bir yönetim olduğu zaman, kibirlerinden dolayı yasayla kontrol edilemeyen kişileri tamamen krala ait bir güçle bazı yönlerden sınırlayabilmek için, yönetimin halktan krala doğru kayması yönünde zorunlu bir eğilim ortaya çıkar. Diğer yollardan yönetimi iyileştirme çabası, yukarıda Cleomenes'in yaptıklarına dair anlattıklarım gibi ya gaddar bir girişim olacak ya da tamamen olanaksız olacaktır. Eğer o tek başına ayakta kalmak için Ephorları öldürdüyse ve eğer Romulus, aynı nedenlerle, kardeşini ve Sabinelerden Titus Tatius'u öldürdüyse ve sonradan kazandıkları iktidarı yerinde kullandılarsa, onların hiçbiri, bu bölümde konuştuğumuz bozulmayla lekelenmiş bir tebaaya sahip olmamalarıyla hâlâ hatırlanırlar ve bu yüzden de ümit etmek için nedenleri, tasarımlarını haklı çıkarmak için de ümitleri[69] vardı.

69 Etkileyebilecekleri iyi bir tebaaya sahip oldukları için başarılı olmayı ümit ettiler.

BÖLÜM 34

*DİKTATÖR*ÜN OTORİTESİ ROMA CUMHURİYETİ İÇİN ZARARLI DEĞİL İYİ OLDU; ÖZGÜR OYLARLA VERİLEN İKTİDAR DEĞİL YURTTAŞLARIN KENDİ BAŞLARINA ELDE ETTİKLERİ İKTİDAR SİVİL YÖNETİMİ YOK ETTİ

[Güç kolayca ün kazanır; ün kolayca güç kazanmaz]

Bazı yazarlar, Romalıların şehir için *Diktatör* oluşturma biçimini, zamanla tiranlığa yol açacağına inandıkları için suçlamışlardır; çünkü onların iddialarına göre şehrin ilk tiranı şehri *Diktatör* unvanıyla yönetmişti. Yine bu görev olmasaydı Caesar, tiranlığı için herhangi bir yasal unvandan iyi bir destek bulamamış olacaktı. Bununla birlikte bu inancı koruyan herhangi bir kişi konuyu yeterince irdelemeden, tüm gerekçelere karşı kabul etmiştir. Çünkü Roma'yı köle yapan, *Diktatör*ün ünü ya da mertebesi değil askeri yönetimi sürdürmeleri sayesinde güç kazanan yurttaşlar oldu. Eğer Roma *Diktatör* ününe sahip olmasaydı, başkasına sahip olacaktı; çünkü güç kolayca ün kazanır ancak ün kolayca güç kazanmaz. *Diktatör*, gerçekten de kendi otoritesiyle değil genel yasalara göre oluşturulduğu sürece her zaman şehir için iyi oldu. Cumhuriyetler için zararlı olansa, gerçekten de *magistratus*'ların kendilerini yasal yollardan değil yasadışı yollardan gelen güçle düzenlemeleriydi. Roma'da uzun süre boyunca herhangi bir *Diktatör*ün, cumhuriyete asla kötü herhangi bir şey yapmadığı açıkça görülür.

[Bozulmamış olduğu zamanlarda Roma bir Diktatörden zarar görmedi]

Bunun nedenleri çok açıktır: Birincisi, eğer bozulmamış bir şehirde bir yurttaşın zararlı olabilmesi ve kendi adına yasadışı yoldan otorite elde etme gücüne sahip olabilmesi için, birçok şartın bir araya gelmesi ve böyle bir şehirde asla sahip olamayacağı birçok niteliğe sahip olması gerekir. Çünkü yasaların dikkatlice uygulandığı yerde, ihtiyacı olduğu birçok partizana, taraftara ve zenginliğe sahip olamayacaktır. Ve onlara sahip olsa bile böyle biri tehlikeli olacağı için asla özgür oylarla desteklenmeyecektir. Ayrıca *Diktatör*, ömür boyu değil, yalnızca onu gerekli kılan nedenler ortadan kalkana kadar sınırlı bir süre için görevlendirilir. Onun otoritesi, acil tehlikeler için gerekli çareler hakkında kendi başına karar verme gücünü ve danışma kuruluyla herhangi bir temyiz olmadan herhangi bir kişiye ceza vermeyi kapsar. Bununla birlikte *Diktatör*, devleti güçsüzleştirebilecek bir şeyi yapma yetkisine sahip değildir. Örneğin senato ve halkın elinden otoritesini alamaz ya da eski kurumları kaldırıp yenilerini kuramaz. Şu halde üç şey birlikte iş görmüştür: Her zaman varlığını koruyan ama kısa süreli *Diktatör*lük; sınırlı *Diktatör* gücü; bozulmamış Roma halkı. Bu şartlar *Diktatör*ün, sınırlarının ötesine geçmesini ve şehre zarar vermesini olanaksız kılmıştır; deneyim göstermiştir ki o Roma'ya her zaman yararlı olmuştur.

[Cumhuriyetler acil durumlar karşısında fazla yavaş hareket eder]

Kesinlikle tüm Roma yasaları arasında göz önüne alınmayı ve böylesine büyük bir imparatorluk olmasına neden olanlar arasında sayılmayı, bu yasa hak ediyor. Çünkü böyle bir yasa olmadan, yurttaşların alışılmadık ve beklenmedik dertlerden kurtulmaları zor olurdu. Cumhuriyetin normal yasal prosedürleri çok yavaştır; çünkü hiçbir Konsül ya da resmi görevli bağımsız herhangi bir şey yapamaz, her biri birçok iş için başkalarının onayını almalıdır; bu birçok danışma arasında zaman kaybı olur. Bu gecikme nedeniyle, zaman kaybına tahammülü olmayan hazırlıklar yapılması gerekli olduğunda, bu hazırlıklar çok tehlikeli olur. Cumhuriyetler bu nedenle yasaları arasına

Romalılarınkine benzer birini yerleştirmelidirler. Gerçekten de modern cumhuriyetler arasında yüksek mertebede olan Venediklilerin cumhuriyeti büyük bir ihtiyaç doğduğunda küçük bir yurttaş grubunu, herhangi birine danışmadan oy birliği içinde bir karar verme gücüne sahip olarak yetkili kılmıştır. Bu akıllıca bir gelenektir; çünkü bir cumhuriyetin elinde böyle bir olanak olmadığı zaman ya şehir kendi yasalarını korumaya çalışırken kendisinin yıkımına yol açacaktır ya da yıkılmamak için kendi yasalarını ihlal etmek zorunda kalacaktır. Yine de bir cumhuriyette yasadışına çıkılarak uğraşılması gereken herhangi bir şey olması iyi değildir. Yasadışı eylem, uygun zamanda iyiyken yine de kötü etkili bir örneğe dönüşebilir; çünkü iyi amaçlar için yasaları ihlal etmek gelenek haline gelir; ardından bu örnekle kötü amaçlar içinde yasalar ihlal edilir. Bu nedenle, eğer yasalarıyla her şeye hazırlıklı değilse, beklenmedik olaylarla uğraşmak için donatılmamışsa ve ileride kullanacağı bir yöntemi yoksa böyle bir cumhuriyet, asla mükemmel olmayacaktır. Sonuç olarak, bundan dolayı başındaki tehlikelere karşı bazı böyle otorite ya da *Diktatör* yönetimi altında barınmayan cumhuriyetlerin, ciddi-acil durumlarda her zaman yıkılacağını söylerim.

[Diktatör seçerken ona gıpta edilmesinden sakınılmalıdır]

Bu yeni yasa hakkında, Romalıların *Diktatör*lerini seçerken nasıl akıllıca hazırlık yaptıklarına dikkatle bakmalıyız. *Diktatör*ün seçimi, şehri yöneten Konsüllerin diğer kişiler gibi otoriteye boyun eğmek zorunda kalmış olmaları yüzünden sıkıntı yarattı. Bu durumun bazı yurttaşların Konsülleri küçük görme hissine kapılmalarına yol açacağını önceden gören Romalılar, zamanı geldiğinde Roma için karar verecek kişilerin kral gibi bir güce ihtiyacı olacağına inanarak *Diktatör*ü seçme yetkisinin Konsüllerde kalması gerektiğine karar verdiler. Bunu

yaptıkları için daha az acı duyacaklardı çünkü insanların kendi seçimiyle çektikleri acıların verdiği yaralar ve zararlar başkalarının verdiği acılardan kaynaklananlardan çok daha az olur. Sonraki zamanlarda gerçekten de Romalılar, *Diktatör* seçmek yerine, bir Konsüle *Diktatör* yetkisi verme alışkanlığını geliştirmiş olmalarını şu sözlerle dile getiriyorlardı: *"Bırakalım Cumhuriyete zarar gelmemesi için Konsül dikkat etsin."*

[Yeniden bölüm 33'ün sonucu]

Konumuza dönecek olursak; Roma'nın komşularının onu parçalamak için çabalamaları sayesinde Roma'yı bu tarz düzenleme yapmaya zorladıkları sonucunu çıkarıyorum. Böylece Roma yalnızca kendisini savunabilmekle kalmadı aynı zamanda daha büyük bir güçle daha iyi planlarla ve adalet sunarak onlara saldırabildi.

[Bundan çıkan sonuç ve önceki Söylev]

Şu halde yukarıda anılan pasaja[154] dönerek, Roma halkının nasıl inatla Veii'ye gitme fikrinin yararlı olduğu yargısına varıp altındaki gizli zararın farkına varmadan bu fikre sarıldığını görürüz. Onların girişimleri büyük bir düzen bozukluğuna neden oldu ve eğer tamamı soylu, vakur, etkili kişiler sayesinde senato onların öfkesini kontrol altına almış olmasaydı isyana neden olacaktı.

154 *Livius* 5. 24, 25, 51.

92-684

BÖLÜM 55

KAMU İŞLERİ, HALKIN BOZULMADIĞI YERDE KOLAY YÖNETİLİR; EŞİTLİĞİN OLDUĞU YERDE BİR PRENSLİK, OLMADIĞI YERDE CUMHURİYET KURULAMAZ

[Romalı Dürüstlüğü]

Bozulmuş şehirlerde neyden ümit edilmeli, neyden korkulmalı? Bunu uzun uzun tartışmamıza rağmen, Veii'nin yağmalarının[155] onda birini Apollon'a vermeye yemin eden Camillus hakkındaki senato kararını gözden geçirmek benim konumun dışında olmayacaktır. Bu yağmaların Roma halkının eline geçmiş olması ve hesapların kontrolünün hiç yolu olmaması nedeniyle senato, herkesin ele geçirmiş olduğunun onda bir parçasını yönetime teslim etmesini buyurdu. Senatonun buyruğu etkili olmadı belki ama başka yönteme sahipti ve farklı bir yoldan, halk için telafide bulunarak Apollon'u hoşnut etti. Her şeye rağmen böyle bir karar, hiç kimsenin buyruğun gereğini yerine getirmezlik etmeyeceği yargısına varan senatonun halkın iyiliğine ne kadar güvendiğini gösterir. Diğer yandan, halkın, ödenmesi gerekenden azını vererek Roma'yı dolandırmayı düşünmediğini, ancak haksızlığa öfkelenerek vergiden muaf tutulmayı düşündüğünü görüyoruz. Yukarıda sunulan diğer birçoklarıyla birlikte bu örnek, halkın din ve iyiliğe ne kadar çok sahip çıktığını ve yine halktan ne kadar çok iyilik beklendiğini gösterir.

[Almanya'da toplumsal dürüstlük]

Gerçekten de bu iyiliğin olmadığı yerde, bizim zamanımızda açık biçimde bozulmuş bölgelerden nasıl ki iyi bir şey beklenemiyorsa, orada da iyi hiçbir şeyin beklentisi olamaz; Fransa ve İspanya da bu bozulmadan payını almıştır belki ama İtalya'nın du-

155 *Livius* 5. 23, 25.

rumu hepsinden kötüdür. Eğer bu ülkeler, bizim İtalya'da her gün gördüğümüzden daha az bozuk bir düzen içinde görünüyorlarsa, bunun nedeni halkın –artık büyük çoğunluğu için varolmayan– öyle çok iyiliğe sahip olmaları değildir. Bunun nedeni yalnızca yeteneğiyle[156] değil, aynı zamanda böyle krallıklarda bozulmadan kalmış düzenlemeler sayesinde halkı birlik içinde tutan bir krala sahip olmalarıdır. Almanya'da bu iyilik ve bu inanç halk arasında hâlâ önemlidir. Bu nitelikler, birçok cumhuriyetin orada özgürlük içinde varolmasına ve şehrin içinden ya da dışından hiç kimsenin onların efendisi olma cesaretini gösteremeyecekleri kadar kendi yasalarını iyi uygulamalarına olanak verir. Orada antik iyinin büyük bir kısmının hâlâ hüküm sürdüğünün nasıl da doğru olduğunu, senato ve Roma halkına dair anılan bir örnekle göstermek istiyorum. Bu Alman cumhuriyetleri, kamu adına bir miktar para harcamaları gerektiği zaman resmi görevliler ya da konseyler şehirde yerleşik olanlardan kişi başına herkesin mülkünden yüzde bir ya da ikisini vergi olarak toplar. Ve o yerin yasalarına göre böyle bir karar alındıktan sonra, her kişi vergi toplayıcılarından önce kendisini tanıtır ve önce uygun miktarı ödediğine dair yemin ederek vicdanına göre, ödenmesi gerektiğini düşündüğü miktarı bu amaçla hazırlanmış sandığın içine atar; bu ödenenin ondan başka tanığı yoktur. Kişi bu insanların içinde hâlâ ne kadar iyilik ve din olduğu sonucuna buradan varabilir. Ve herkesin uygun miktarları ödediği varsayılmalıdır; çünkü eğer öyle olmasaydı, söz konusu vergi, alışılagelmiş biçimde topladıkları eski vergilere göre, planlanan miktarı getirmeyecekti. Eğer getirmediyse, hile anlaşılacaktı ve anlaşıldığı zamanda, bundan başka bir yolla toplanacaktı. Bu zamanlarda böyle iyilik fazlasıyla hayranlık uyandırmalıdır; özellikle az rastlanır olduğu göz önüne alınacak olursa gerçekten de yalnızca o bölgede hayatta kalmış gibi görünüyor.

156 İt. *virtù*'suyla.

[Almanya'da eşitsizlik düşmanlığı ve sadelik]

Bu iki şeyden kaynaklanır: Birincisi komşularıyla çok fazla alışveriş yapmadılar; ikincisi onların şehirlerine gitmediler ve yerlerini ziyaret etmediler: Ülkelerinde üretilen yünle giyinip, kendi besinleriyle yaşamaya ve kendi mallarıyla yetinmeye razı oldular. Böylece bütün ilişkiler için ve bozulmanın başlaması için neden kalmadı; çünkü onların Fransa'nın, İspanya'nın ve İtalya'nın –dünyanın hep birlikte bozulmuş uluslarının geleneklerini alma şansları olmadı. Diğer neden ise, düzenini koruyan, bozulmamış yönetimlere sahip cumhuriyetlerin, herhangi bir yurttaşının bir asilzade (*gentleman*) olmasına ya da o tarzda yaşamasına izin vermeyip, onlar arasındaki tam eşitliği korumasıdır. Onlar o bölgede yaşayan lordlara ve asilzadelere tümüyle düşmanlardı; eğer şans eseri ellerine geçirirlerse, bozulmanın başlatıcısı ve tüm kötülüklerin nedeni olarak ölüme mahkûm ederlerdi.

[Aylak "Gentry" tehlikelidir]

Bu asilzade (*gentleman*) adının ne anlama geldiğini açıklamak için, tarımla ya da yaşamak için gereken herhangi bir meslekle uğraşmadan topraklarından gelen rantla lüks içinde çalışmadan yaşayanlara asilzade denildiğini söylerim. Böyle insanlar her ülkede ve her cumhuriyette tehlikeli oldukları kadar, hâlâ da tehlikeli olmayı sürdüren, bahsettiğimiz talihlerinin dışında, şatoları yöneten ve kendilerine itaat etmekte olan bir tebaaya sahip kişilerdir. Bu iki türden insanlar, lordlar ve asilzadeler, Napoli krallığına, Roma şehrine Romagna'ya ve Lombardia'ya doluşmuşlardır. Bundan çıkan sonuç bu ülkelerde asla herhangi bir cumhuriyet ya da iyi düzenlenmiş yönetim ortaya çıkmamış olmasıdır; çünkü bu tipte insanların hepsi birden tüm özgür yönetimlere düşmandır.

[Yeniden düzenlemek kral gücü ister]

Bu bölgelerde bir cumhuriyet oluşturmak olanaksız olacaktır: Bölgeye egemen olan kişi onları yeniden düzenleme girişiminde bulunsaydı, orada bir krallık kurmaktan başka çare bulamazdı. Bunun nedeni şudur: Ana gövdenin bu kadar bozulduğu yerde yasalar yeterince sınırlayıcı olamazlar; onlarla birlikte biraz daha büyük bir iktidarın oluşturulması zorunlu olur. Bir başka deyişle, güçlülerin bozulmasını ve aşırı ihtiraslarını kontrol altına alacak kadar ezici güçte ve mutlak kralınki gibi bir el gerekir.

[Tuscany'nin kurtarıcısı olmadı]

Bu açıklama, Tuscany örneğiyle haklı çıkarılabilir. Orada küçük bir bölgede üç cumhuriyet, Floransa, Siena ve Lucca uzun süre varlıklarını korudu. Bölgenin diğer şehirleri bir bakıma onların boyunduruklarıaltındaydı. Onların cesaretlerine ve düzenlemelerine bakınca özgürlüklerini sürdürmekte olduklarını ve sürdüreceklerini görürüz. Bunun nedeni, o bölgede şatolarda lordlar, asilzadeler ya da üstün bir azınlığın olmamasıdır. Bununla birlikte orada öyle bir eşitlik bulunur ki antik toplum biçimlerini kavramış basiretli birisi orada kolayca iyi-düzenlenmiş bir yönetim ortaya çıkarabilir. Ancak yine de bölgenin büyük talihsizliği, bu zamana kadar oranın bunu yapacak güçlü ya da akıl sahibi birisini bulamamış olmasıdır.

[Güçlü kişi yerel şartları etkisi altına alır]

Öyleyse bu tartışmadan şu sonuçları çıkarıyorum: Çok sayıda asilzadenin olduğu bir yerde bir cumhuriyet kurmaya çalışan kişi, ilk önce onları temizleyip yok etmedikçe, cumhuriyeti kuramaz. Eşitliğin büyük olduğu yerde, bir krallık ya da prenslik kurmak isteyen kişi, ihtiraslı ve rahat durmayan ruhları eşitlikten uzaklaştırıp, onların asilzade olmalarını, yalnızca ad olarak değil, bunu bizzat yaparak onların şatolarını ve mallarını

kabul edip, onlara toprak ve insan vererek, böylelikle de onların ortasında durup, onlar sayesinde iktidarını sağlamlaştırmadıkça krallığı ya da prensliği kuramaz. Diğerleri, zor dışında başka hiçbir şeyle katlanamayacakları boyunduruğa katlanmaya mecbur olurlar. Ve bu durumda her bir kişi bir diğerine göre kuvvet uygulayan ve kuvvet uygulanan kişi olur; insanların her biri kendi rütbesi içinde sabit kalır. Şu halde, krallığa uygun bir yeri cumhuriyete, cumhuriyete uygun bir yeri de krallığa dönüştürmek, beyni ve otoritesi bakımından nadir bulunur bir kişi için söz konusu olur. Birçoğu bunu yapmaya çalışmış ancak çok azı başarmıştır. Çünkü işin büyüklüğü onları kısmen öylesine korkutur ve engeller ki daha başlangıçta başarısız olurlar.

[Venedik yönetimi]

Asilzadelerin olduğu yerde bir cumhuriyetin düzenlenemeyeceğine dair kanımın, kamusal görevlerde asilzadeler dışında hiç kimsenin yer alamadığı Venedik cumhuriyetinin uygulamalarıyla karşıt göründüğünün farkındayım. Buna cevabım, bu örneğin benim inancıma karşıt olmadığı şeklindedir. Çünkü bu cumhuriyetteki asilzadeler, gerçekte asilzade olmaktan çok ad olarak öyledirler ve topraktan gelen büyük gelirleri yoktur. Onların büyük zenginliği ticarete ve menkullere dayanır. Bunun dışında hiç birinin şatoları yoktur ya da kişiler üzerinde yargılama hakkına sahip değillerdir. Bu nedenle, onlar arasında asilzade adı, diğer şehirlerde, asilzade (*gentleman*) kelimesinin ifade ettiği şeylere dayanmayan, yalnızca bir saygı ve büyüklük unvanıdır. Ve diğer cumhuriyetler çeşitli adlar altında çeşitli sınıflara sahipken, Venedik asilzadeler ve halk olarak ikiye ayrılır. Kural olarak, ilk sınıf tüm resmi görevleri alır ya da almaya uygundur, diğerleri tümüyle bunun dışında kalır. Bu durum, Başka yerde[157] bahsedeceğimiz nedenler yüzünden şehirde sıkıntı yaratmaz.

157 *Söylevler* 1. 6.

[Akıllı kurucu; bir kez daha doğrulanan bir sonuç]

Kurucu olacak[158] kişi, şu halde eşitliğin fazla olduğu ya da oluşturulduğu yerde bir cumhuriyet kuracaktır. Diğer yandan bir prensliği, eşitsizliğin fazla olduğu yerde düzenleyecektir. Aksi halde, uyumsuz ve dayanıksız bir devlet ortaya çıkaracaktır.

158 Burada Machiavelli iki paragraf geriye, *"colui"* (...kurmaya çalışan kişi vs.) zamirinin olduğu yerden tekrarlayarak *"Güçlü kişi yerel şartların etkisi altına alır"*ın başına döner. Venedikliler üzerine paragraf parantez içindedir.

BÖLÜM 56

BİR ŞEHİRDE YA DA BÖLGEDE BÜYÜK OLAYLAR OLMADAN ÖNCE ONLARI HABER VEREN İŞARETLER YA DA ONLARI TAHMİN EDEN İNSANLAR OLUR

[Lorenzo de'Medici'nin öleceğini bildiren işaretler]

Nedenleri nedir bilmiyorum ama hem antik hem de modern örnekler, ya kutsal kişiler sayesinde ya vahiyle ya olağanüstü şeyler yoluyla ya da diğer göksel olaylar sayesinde bir şehirde, bölgede önceden kehanette bulunulmamış hiçbir önemli olayın olmadığını gösterirler. Buna katılmak için dışarıya bakmaya gerek yok, herkes Fransa Kralı VIII. Charles İtalya'ya girmeden önce, Frate Girolamo Savonarola tarafından bunun önceden ne kadar çok haber verildiğini bilir. Ayrıca, Tuscany'nin her tarafında halk, Arezzo'nun üstünde havada birbirleriyle dövüşen silahlı adamların işitildiğini ve görüldüğünü de söylemiştir. Yani herkes ihtiyar Lorenzo de'Medici'nin ölümünden önce, katedralin en yüksek noktasına yıldırım düşmesiyle binada büyük hasar oluştuğunu bilir. Ayrıca, herkes –Floransa halkı tarafından yaşamı boyunca Gonfalonier yapılmış– Piero Soderini'nin sürülüp rütbeleri geri alındığı günden az önce, saraya yıldırım düştüğünü bilir. Bundan daha fazla örnek verebilirim ancak sıkıcı olmaması için bunları atlayacağım. Yalnızca Titus Livius'un Gallialıların Roma'ya gelmeden önce söylediklerini[159] anlatacağım. Bir pleb olan Marcus Cedicius'un senatoya rapor ettiği bir olaya göre, Via Nuova'dan geçerken gece yarısı insanınkinden daha yüksek bir ses işitmiş. Ses ona Gallialıların Roma'ya gelmekte olduklarını *magistratus*lara söylemesini emretmiş.

159 *Livius* 5. 32.

[Havadaki akıllı ruhlar]

Buna yol açan şeyin, bizim sahip olmadığımız doğal ya da doğaüstü şeylerin bilgisine sahip biri tarafından düşünülüp yorumlanması gerektiğine inanıyorum. Gerçi şu da olabilir; bazı filozofların kabul ettikleri gibi etrafımızdaki hava akıllı ruhlarla dolu olduğu –ve bunlar doğal yetenekleri[160] sayesinde gelecek şeyleri gördüğü ve insanlara karşı şefkatli oldukları– için, bu ruhlar böyle işaretlerle insanları uyarır. Böylece insanlar da buna karşı koymak için hazırlanır. Her nasılsa olan, böylece hakikatmiş gibi görünür; her zaman böyle olaylardan sonra, ülkelerin başına garip ve yeni şeyler gelir.

160 İt. doğal *virtù*'ları.

BÖLÜM 57

BİRLEŞEN HALK GÜÇLÜDÜR; TEK KİŞİ KENDİ BAŞINA GÜÇSÜZDÜR

[Romalı örneği]

Gallialıların saldırısının ardından kendi anayurtları olan şehirleri yıkıldığı zaman, Romalıların çoğu, senatonun halka bir bildiriyle çare olarak herkesin belli bir zaman içinde ve belli cezalar altında Roma'ya dönüp orada yaşamalarını emreden kararları karşısında yaşamak için Veii'ye gittiler. Başlangıçta bu bildiriler, yayınlayanların karşısındakilerce gülünç bulundu. Sonra, itaat zamanı yaklaşınca hepsi bildirilere itaat etti. Titus Livius diyor ki: *"Birleştiklerinde cesur olsalar da her biri birey olarak korkmaları yüzünden boyun eğmeleri sağlandı."*[161] Gerçekten de bu konuda yığınların doğası, bu pasajdan daha iyi gösterilemez. Yığınlar, çoğu zaman yöneticinin kararları karşısındaki konuşmalarında cesurdur; ancak gözleri cezaya takıldığı zaman birbirlerine karşı güvensizlik içinde boyun eğmeye koşarlar. Dolayısıyla, kararlılığınızı sürdürecek sağlam bir konumda olduğunuzda halkın eğiliminin sizden yana olup olmamasına, halkın size zarar vermemesini sağlayabildiğiniz sürece de söylediklerinin sizden yana olup olmamasına çok dikkat etmek zorunda kalmayacağınız kesin gibi görünür.[162]

[Başsız bir yığın hem korkutucu hem de güçsüzdür]

Bundan anlaşılması gereken şey, yaşayan sevdikleri bir prensi ya da özgürlüklerini kaybetmelerinin dışında bazı başka nedenlerle halkta ortaya çıkan kötü eğilimler olmalıdır. Bu başka kaynaklardan ortaya çıkan kötü eğilimler, diğerlerinden da-

161 Çev. *Livius* 6. 4. *"Ex ferocibus universis singuli metu suo obedientes fuere."*

162 Buradaki doğrudan gönderme, yöneticiye ilişkin bu pasajda *The Prince*'i (*Prens*'i) akla getiriyor.

ha tehlikelidir ve onları kontrol altına almak için güçlü çarelere gerek duyulur. Ancak halkın diğer isteksizlikleriyle uğraşmak, onları çekip çevirecek bir liderleri olmadığında kolay olur. Bir yandan, denetimsiz ve lidersiz bir yığından daha korkutucu bir şey olmazken, diğer yandan bundan daha güçsüz bir şey de olmaz; hatta silahlı olsalar bile, eğer ilk saldırıda kaçabileceğiniz bir sığınağınız varsa, kolayca alaşağı edilirler.[163] Kafaları biraz sakinleşip de her biri evine dönmesinin gerektiğini anladığı zaman, birbirlerine şüpheyle bakar ve ya kaçmakla ya da anlaşmayla güvende olacağını düşünür. Bu nedenle karışıklık içindeki bir kalabalığın tehlikesinden kaçmak gerekiyorsa, hemen yığınların içinden kalabalığa yön verecek, onları birleştirecek ve savunması hakkında düşünecek bir lider seçmelerine olanak sağlanmalıdır. Bu yüzden Roma halkı da Virgina'nın ölümünün ardından Roma'nın dışına doğru yürüyüşe geçtiğinde ve kendi güvenliği için on iki Tribün seçtiği zaman öyle yapmıştı.[164] Eğer yığınlar bunu yapmazsa, Titus Livius'un söylediği yukarıda aktardığım deneyimi yaşarlar. Hep birlikteyken güçlü olurlar ancak her biri kendi kişisel tehlikesini düşünmeye başlar başlamaz, önemsiz ve güçsüz olur.

163 Yine bir prens için tasarlamış pasaj. Sığınak, *The Prince*'in 20. Bölümünün sonuna doğru anılan bir durumdakine benzer bir istihkâm ya da kale. Bu *The Prince*'in *Söylevler*'den (*The Discourses*) ya da çalışmanın kısa notlarında sonraya bırakılmış bir konuyu kapsayan *Söylevler*'den aktarıldığını akla getiren *Söylevler*'deki bir çok pasajdan biridir.

164 *Livius* 3. 50, 51.

BÖLÜM 58

YIĞINLAR, BİR PRENSTEN DAHA AKILLI VE DAHA TUTARLI OLUR

[Çok-başlı yığınlar]

Bütün diğer tarihçiler kadar bizim Titus Livius'umuzun da onayladığı gibi, yığınlardan daha güvenilmez, daha tutarsız hiçbir şey olamaz. İnsanların yaptıkları şeylere ilişkin hikâyelerde, yığınların, bir kişiyi ölüm cezasına mahkûm edip ardından aynı kişi için ağladıklarını ve çokça hasretini çektiklerini sıkça okuruz. Bir benzerini Roma halkı, Manlius Capitolinus için yaptı; önce ölüme mahkûm etti, ardından hasretini çekti. Yazarın sözcükleriyle; *"Halk, ondan artık bir tehlike gelmediğinde, kısa zamanda onun hasretini çekti"*.[165] Başka yerde, Titus Livius, Sirakuza'da Hieron'nu büyük oğlu Hieoronymus'un ölümünden sonraki olayları anlatırken şunları yazar: *"Bu yığınların doğasıdır: Ya alçak gönüllülükle hizmet eder ya da kibirli bir despot olur."*[166]

[Mantıklı bir kanıyı savunmak bir günah değildir]

Güç ve zorluklarla dolu bir işin altına girip girmediğimi bilmiyorum, zor diyorum. Çünkü ya utanarak vazgeçmek zorunda kalacağım ya da önceden söylediğim gibi tüm yazarların suçladıkları şeyleri savunmaya çalışıp sitemle devam edeceğim. Ancak her ne olursa olsun, otorite ya da güce dayanmaya çalışmayan, gerçekten dayanakları olan herhangi bir kanıyı savunmayı, bir günah olarak yargılamam ve asla da yargılamayacağım. Şu halde, yazarların yığınları suçlamasındaki yanlışa ilişkin olarak derim ki insanların hepsi tek tek bununla suçlanabilir ve en çok da

165 Çev. *Livius* 6. 20. *"...Populum brevi, posteaquam ab eo periculum nullum erat, desiderium eius tenuit."*

166 Çev. *Livius* 24. 25. *"...Haec natura multitudinis est: aut humiliter servit, aut superbe dominatur."*

prensler suçlanacaktır; çünkü yasalarla düzene girmemiş kişi, yönetilmeyen yığınlarla aynı hataları yapacaktır. Ve bundan emin olmak kolaydır; çünkü birçok prens gelmiş geçmiştir, hâlâ da birçok kişi prenstir ama iyi ve akıllı olanları çok azdır.

[Yasanın sınırlamadığı prensler ve halklar]

Kendilerini sınırlaması için tasarlanmış dizginleri koparan prenslerden söz ediyorum. Antik dönemde, ülkenin yasayla yönetildiği zamanlarında Mısır'da, Sparta'da doğmuş krallar bunların arasında yer almaz. Ne de zamanımızda gözümüze çarpan diğer krallıklara göre yasayla daha ılımlı hale getirilmiş Fransa'daki krallıkta doğan krallar ve böyle anayasalar altında doğan bu krallar söz konusu gruba dahil edilebilir.[167] Bundan dolayı, herkesi kendi doğası içinde değerlendirmek ve yığınlara benziyor mu görmek gerekir. Çünkü kıyaslama, yığınlar, prensinkiyle aynı tarzda yasalarla düzenlenmiş olduğunda yapılmalıdır. Bu yapıldığında onlarınkiyle aynı iyiliklere sahip olduklarını görülecektir ve yine ne kibirli bir despot oldukları ne de alçakgönüllülükle hizmet ettikleri görülecektir.

[Halk prensten daha az atılgandır]

Romalılar öyle bir halktı ki cumhuriyet bozulmadan sürdüğü zamanlarda asla alçakgönüllülükle hizmet etmedikleri gibi, kibirli bir despota da dönüşmediler. Tersine yasalarıyla ve *magistratus*larıyla birlikte kendi onurlu yerlerini korudular. Ve gerek Manlius'un durumunda, gerekse *Decemvir*lerinkinde olsun, ya da baskı arayışına giren diğerlerininkinde de görüldüğü gibi güçlü kişilere karşı harekete geçmek zorunda kaldıklarında da aynısını yaptılar. Ve yine kamu güvenliği için *Diktatör*lere ve Konsüllere itaat etmeleri gerektiği zaman da aynısını yaptılar.

167 Machiavelli, *"doğan"* kelimesini dört kez kullanarak uzun süreli anayasal modele kolayca uyum sağlayan yerli kralları düşündüğünü vurgular.

Yine, Manlius Capitolinus öldüğü zaman, Roma halkı eğer onun hasretini çektiyse, bunda ilginç bir yan yoktur; çünkü halk onun erdemlerinin[168] hasretini çekti. Onun erdemlerini hatırlamak herkesin kederlenmesine neden oldu. Söz konusu bir prens de olsa, aynı etkiyi ortaya koyacak güçleri olurdu çünkü yetenek[169] sahibi olan, düşman da olsa beğenilip övülmesi tüm yazarların ortak kanısıdır. Ve eğer böylesine hasretin ortasında yer alan Manlius yaşama geri dönmüş olsaydı, Roma halkı daha önce onu hapishaneden çıkardıktan sonra kısa sürede ölüme mahkûm ettikleri zaman yaptıkları gibi yine aynı kararı verirlerdi. Yine Büyük İskender'in Clitus'a ve kendi diğer arkadaşlarına; Herod'un da Mariamne'ye yaptıkları gibi bazı akıllıca düşünen prenslerin de bazı kişileri ölüme mahkûm edip sonra pişman olduklarını görürüz.

[Yasayla düzenlendiği zamanki halk]

Ancak, bizim tarihçilerin söz ettikleri yığınların doğası, Romalılarınki gibi yasayla düzenlenmiş olanlarınki değil, Sirakuza'daki gibi, öfkeli ve kontrolsüz kişilerin suç işlemesine onay veren, tıpkı, Büyük İskender'in ve Herod'un yukarıda anılan durumlarındaki gibi sınırlanmamış olanlardır. Dolayısıyla, yığınların doğası prensinkinden daha fazla suçlanmamalıdır. Çünkü herkes doğruyu ve yanlışı gözetmeden hata yapmakta özgür olduğu zaman aynı oranda hatalı olur. Bununla ilgili, söylediklerime ilave olarak, hem Roma imparatorları hem de prensler ve diğer tiranlar arasında, herhangi bir yığın içinde hiç bulunmayacak kadar çok duygu değişikliği ve tutarsızlık gösteren çok sayıda örnek bulunur.

[Halk, prenslerden daha kötü değildir]

Şu halde, yönetici oldukları zaman halkın değişken, dönek ve nankör olduğunu söyleyen ortak kanıya karşı bir sonuca varıyo-

168 İt. *virtù*'sunun.
169 İt. *virtù*.

rum: Çünkü söz konusu kötülükler açısından onların tek tek prenslerden farkları olmadığını iddia ediyorum. Ve hem prensleri hem de halkı suçlayanlar kesinlikle hakikati söyler. Ancak prensleri bunun dışında tuttukları zaman kendilerini aldatırlar. Çünkü iyi düzenlenmiş yönetici bir halk, tıpkı bir prens gibi ya da ondan daha fazla kararlı, basiretli ve minnet dolu olacaktır. Hatta prens akıllı düşünen biri de olsa. Ve diğer yandan bir prens yasalardan sıyrılırsa bir halktan daha nankör, değişken ve basiretsiz olacaktır. Ve onların davranışlarındaki değişim farklı bir doğadan değildir –çünkü bütün insanlarda aynıdır; eğer bir üstünlük varsa, o halk ile olur– ancak, her ikisinin de altında yaşadıkları yasalar için sahip oldukları saygının daha az ya da çok oluşundan gelir. Ve Roma halkını göz önüne alacak olan kişi, onun dört yüzyıl boyunca, kral unvanına düşman ve kendi anayurdunun ortak iyiliğine ve ihtişamına âşık olduğunu görecektir. Yine bu sayede bu şeylerin her ikisini de kanıtlayan çok fazla örnek öğrenecektir. Eğer herhangi biri, halkın Scipio'ya karşı nankörlüğünü buna karşı kanıt olarak gösterirse, halkın prenslerden daha az nankör olduğunu gösterdiğim yerde, bu konuda uzun uzadıya söylediklerimle yanıt veririm. Ancak, basiret ve kararlılık[170] konusuna gelince, halkın bir prensten daha basiretli, daha kararlı ve daha iyi yargıda bulunduğunu söylerim. *Halkın sesinin Tanrınınkine benzer* denmesi nedensiz değildir. Çünkü genel kanı önceden haber verme konusunda mucizevi bir güce sahiptir; gerçekten de gizemli bir verimlilik sayesinde kendi mutluluğunun ve sefaletinin geleceğini görür.

[Halk görevlileri daha iyi seçer]

İş bir şeyleri yargılama konusuna gelince halkın, karşıt yönde nutuk atan iki kişiyi dinlediği zaman, kişiler eşit yetenekteyse daha iyi kanıyı kabul etmemesi ve işittiği hakikati anlamaması nadiren olur. Ve halk, cesaretle ilgili ya da kârlıy-

170 İt. *virtù*.

mış gibi görünen konularda, yukarıda söylediğimiz gibi yanılıyorsa eğer, halkınkinden çok daha fazla olan kendi tutkularının bir sonucu olarak bir prens de yanılır. *Magistratus*ların seçiminde de halk, bir prensten daha iyidir. Ne de halk kötü huyları ve şöhreti olan birinin yüksek mevkilere getirilecek kadar akıllı olduğuna ikna edilir –oysa bir prens böyle şeylere çeşitli yollardan kolayca ikna edilebilir. Halk, bir şeyden bir kez iğrendi mi çağlar boyunca o kanıda kalır– böyle şeyler bir prenste görülmez. Bu şeylerin her ikisiyle de Roma halkı yüzlerce yıl boyunca yeterince karşılaştı. Birçok Konsül ve Tribün seçiminde bulundu ancak pişman olması gereken dört seçim yaptı. Ve söylediğim gibi Roma halkı, hak ettiği cezadan kaçmasına yetecek kadar ün sahibi olmaya çalışan herhangi bir Roma yurttaşına karşı yükümlük taşımayan kral unvanından nefret etti.

[Prensler kurmak için, halk korumak için daha iyi]

Ayrıca halkın kontrolünde olan şehirlerde kısa sürede her zaman bir prensin yönetimi altındakilerden daha büyük ölçüde büyüme görürüz. Roma'da, krallar sürüldükten sonra ve Atina'da şehrin Peisitratos'dan kurtulmasının ardından da böyle oldu. Bu durum, halkın yönetiminin prenslerinkinden daha iyi olmasından başka bir şeyden kaynaklanmamaktadır. Yine bu kanının, tarihçilerin önceki pasajda ve diğerlerinde, bu durum üzerine söylediklerleriyle çürütüldüğünü kabul etmiyorum. Çünkü eğer halkın ve prenslerin tüm hatalarını, yine halkın ve prenslerin tüm ihtişamını göz önüne alırsak, halk iyilikte ve ihtişamda daha üstün görünecektir. Ve eğer prensler, yasaları oluşturmada, toplulukları yasalara göre şekillendirmede, statüler ve yeni kurumlar kurmada halktan üstün oluyorlarsa, halk da şüphesiz onları düzenleyenlerinki kadar aynı ihtişamla kurulu şeyleri koruma konusunda üstün olur.

[Yanlış yapan halk sözcüklerle, kötü bir prens çelikle tedavi edilir]

Bu sonuca varmak için kısaca şunu söylerim: Prens yönetimleri de uzun sürer, cumhuriyetçi yönetimler de. Ancak her ikisinin de yasalarla düzenlenmiş olması gerekir. Çünkü her istediğini yapabilen bir prens çılgındır; her istediğini yapabilen bir halk ise akılsızdır. Eğer şu halde yasaları korumakla yükümlü bir prensle, yasalara zincirli bir halkı tartışıyorsak halkta prensten daha değerli[171] bir yan görürüz. Eğer sınırlandırılmamış bir halk ya da prensi tartışmak zorundaysak halkta prenstekinden daha az kusur görülecektir. Bunların çareleri de daha küçük ve kolay olacaktır. Bunun nedeni kontrolsüz ve ayaklanmış bir halkın iyi bir kişinin konuşmasıyla, iyi bir yola geri döndürülebilir olmasıdır. Kötü bir prensle konuşabilecek kimse yoktur ve tek çare çeliktir. Bu durum, her iki sıkıntının yarattığı hastalıkların ciddiyeti üzerinde tahmin yürütmemize izin verir. Çünkü halkın hastalığının tedavi edilmesi için sözcükler yeterli olurken, prensin hastalığı için çelik gerekir. Bu nedenle hiç kimse hatalar büyüdükçe gerekli dikkatin de büyüyeceği sonucundan başkasına varamaz.

[Halkın zalimliği prensinkinden daha az bencildir]

Bir halk tümüyle sınırlanmamış olduğu zaman yaptığı aptalca şeyler korkutucu değildir; var olan kötülükten korkulmamalıdır. Ancak daha çok böyle bir kötülüğün neyi yaratabileceğinden korkulmalıdır; çünkü karışıklığın ortasından bir tiran türeyebilir. Kötü bir prens içinse bunun karşıtı doğrudur: Varolan kötülükten korkarız; gelecek için ümitliyizdir, çünkü insanlar kendilerini kötü yöneticinin yaşamının bir özgürlük çağının doğmasına neden olacağına inandırırlar. Bu yüzden ikisi arasındaki farkı görürsünüz; bu olan şeylerle yaklaşmakta olan şeyler

171 İt. virtù'lu.

arasındaki farktır. Yığınların zalimlikleriyse, onların hepsinin mülklerini ellerinden almasından korktukları kişiye karşıdır, bir prensin zalimlikleri kişisel mülkünü elinden almasından korktuğu herhangi bir kişiye karşıdır.

[Halk tenkit edilebilir; prens edilemez]

Halk iktidarda olsa bile, herkes onlar hakkında korkusuzca ve özgürce kötü şeyler söyledikleri için halk hakkında kötü bir kanı ortaya çıkar. Prenslerinkindeyse, herkes binlerce korkuyla ve dikkatle konuşur.

Bana öyle geliyor ki konunun dışına çıkmadım. Çünkü önceki konu, gelecek konudaki tartışma için bana yol gösteriyor: Hangi antlaşmalara daha çok güvenilir? Cumhuriyetlerle yapılana mı, bir prensle yapılana mı?

213-232

[ÖNSÖZ]

[Antik Zamanlar Hakkındaki Yanlışlar]

İnsanlar antik zamanları her zaman överler ve şimdiki zamanlara da kusur bulurlar. Ancak bunlar her zaman akılcı olmamaktadır ve insanlar yalnızca yazarların geride bıraktıkları hikâyelerden öğrendikleri çağları değil aynı zamanda yaşlandıklarında, gençken görmüş olduklarından hatırlayıp övdükleri geçmiş şeylerin taraftarları da olurlar ve onların bu kanıları genellikle yanlış olmakla birlikte yanlış olmalarını sağlayan çeşitli nedenler olduğuna inanıyorum. Benim inancım, bu nedenlerin başında antik zamanların işleri hakkında tüm hakikati bilmiyor olmamız ve genellikle o zamanlara kötü ün kazandıran şeylerin gizli kalmasıyla birlikte ihtişam kazandıracak diğer şeylerin de görkemli ve heybetli hale getirilmesi gelmektedir. Yazarların çoğu, zafer kazananların talihine öylesine boyun eğiyorlar ki onların zaferlerini yalnızca görkemli yapmakla ya da yetenekleriyle yaptıklarını büyütmekle kalmıyorlar, aynı zamanda yenen ya da yenilen ülkelerden herhangi birinde sonradan doğan birinin onlara ve zamanlarına hayran olmalarına neden sağlayarak, onları fazlasıyla övüp sevmelerine neden olacak kadar çok düşmanlarının eylemlerine de ihtişam kazandırmış oluyorlar.

[Şimdi yapılanlar geçmiştekinden üstün olabilir]

Bunun dışında insanlar ya korku ya da kıskançlık yoluyla gelen şeylerden nefret ettikleri için, düşmanlığa yol açan bu çok güçlü iki neden geçmiş şeyleri etkilemez. Ancak gördüğünüz ve karşılaştığınız şeylerde bunun tersi uygulanır. Bunların tam bil-

gisine sahip olduğunuzda sizden gizli bir tarafı kalmayacağı için onlardaki iyi olan şeylerin de hoşlanmayacağınız diğer şeylerin de farkına varırsınız ve böylece de antik olanın daha aşağısında oldukları yargısına varmak zorunda kalırsınız. Bununla birlikte, eğer zamanın onlara hak ettiklerinden biraz fazla ün katabilecek ya da birazını alabilecek kadar ihtişam kazandıran işin sanatsal yanını önemsemeyecek olursanız, gerçekten de şimdikiler daha üstün olabilirler. Eğer haklarında açık kanıtlara sahip olmadığınız insanların yaşamları ve alışkanlıklarından bahsediyorsanız, şimdi olan geçmiştekinden daha büyük ün ve ihtişamı hak edebilir.

[Devletlerin Şartları Değişir]

Tekrar söylüyorum; şu halde eskiyi övmek ve yeniye kusur bulmak alışkanlığı gerçekten vardır. Ancak böyle davrananların her zaman hatalı oldukları doğru değildir. Bazen onların yargıları zorunlu olarak doğru olur çünkü insanların işleri her zaman hareket halinde olduğu için ya yükselirler ya da düşerler. Öyleyse bir şehir ya da bölge bazı üstün kişilerce iyi tasarlanmış bir yönetim için düzenlenebilir. Ve bir süreliğine, düzenleyenin verimliliği[1] sayesinde her zaman daha iyi büyümeyi sürdürebilir. Böyle bir devlette sonradan doğan ve antik zamanları modern zamanlardan daha fazla öven kişi kendini aldatır. Ve aldanmaya neden olan şeyler yukarıda anlattıklarımdır. Ancak şartların daha kötüye doğru gitmeye başladığı zaman geldiğinde o şehirde ya da o bölgede sonradan doğanlar, öyleyse kendilerini aldatmış olmazlar.

[Bir Bütün Olarak Dünya Her Zaman Aynıdır]

Bu şeylerin nasıl işledikleri konusunda düşünceye daldığım zaman dünyanın her zaman aynı yönde gittiği ve kötü kadar çok iyinin[2] var olduğu, bununla birlikte farklı gelenekleri nede-

1 İt. virtù'su.

2 Machiavelli'nin iyi ve kötünün tam bir ayrımı konusunda ısrarcı olmaması olasıdır; belki de iyi ya da kötünün ikisinden birinin daha fazla olması zordur demek istiyor. İyi ve kötünün birbirine katılıp karıştırılması konusunda bkz. *Söylevler* 3. 37; The (Golden) Ass, 5. 104. Aynı kalan dünya için bkz. *Söyvlevler* 3. 43.

niyle birbirinden ayrılan antik krallıklar hakkında bilgili birinin anlayacağı gibi bu iyinin ve bu kötünün ülkeden ülkeye değiştiği; ancak dünyanın aynı kaldığı yargısına varıyorum. Fark yalnızca buydu; oysa dünya, üstünlüğü[3] önce Asurlulara verdi, sonra Medlere, ardından Perslere verdi ve sonunda üstünlük İtalya'ya ve Roma'ya geldi. Roma İmparatorluğunun ardından dünya üstünlüğünü koruyan ve süren herhangi bir imparatorluk olmadıysa da bununla birlikte bu üstünlük, insanların üstün biçimde yaşadıkları Fransa Krallığı, Türklerin Krallığı, Sudanınki, günümüzde Alman halkı ve daha öncesinde, büyük işler yapıp Doğu Roma İmparatorluğunu yıprattıktan sonra dünyanın çoğunu alan Müslüman aşiretler gibi uluslar arasında dağıldı.

[İtalya ve Yunanistan'daki Bozuk Devlet]

Romalıların çöküşünden beri şu halde tüm bu bölgelerde ve bu halklarda özlenen ve gerçek övgüyle söz edilen bu yüksek yetenek[4] varoldu ve hâlâ da onların bazılarında varlığını sürdürmektedir. Oralarda doğan ve geçmiş zamanları şimdiki zamandan daha çok öven kişi kendisini aldatıyor olabilir; ancak İtalya ya da Yunanistan'da ve yine Kuzeylinin eline geçmemiş İtalya'da ya da Türkün eline geçmiş Yunanistan'da[5] doğan kişi kendi zamanına kusur bulmak ve diğerlerini övmek için nedene sahiptir. Diğerlerinde onları beğenilir kılan çok şey bulunduğu halde bunlarda kötü şöhretin ve ayıbın her türlüsünden onları kurtaracak hiçbir şey bulunmaz; dine, yasalara, askerliğe hiçbir ilgi yoktur ama pisliğin her türlüsüne bulaşmışlardır. Üstelik bu lekeler yargıç koltuğunda oturanlarda, düzeni sağlayanlarda ve tapınılması beklenen kişilerde yerleştikçe daha da tiksindirici olurlar.

3 İt. virtù'yu. (paragrafta Gilbert'in kullandığı diğer "üstünlük" sözcüklerinin karşılığı da virtù olarak geçmektedir.)

4 İt. virtù.

5 İtalya'yı istila eden Fransızlar ve Yunanistan'ı istila eden Türkler.

[Yaşlıların Yanlış Kanıları]

Ancak konumuza dönecek olursak, derim ki insanların antikite yoluyla, kendi zamanlarının bilgisi kadar eksiksiz bilgiye sahip olmalarının olanaksız olduğu şeylerde, şimdiki çağın mı yoksa antik çağın mı daha iyi olduğu konusundaki yargıları taraflı olsa da yaşlı insanların gençlik ve yaşlılık dönemlerine ait yargılarında taraflı olmamaları gerekir; çünkü her ikisini de aynı oranda görmüş ve bilgisine sahip olmuşlardır. Eğer insanlar yaşadıkları bütün dönemlerde aynı yargılara ve aynı isteklere sahip olsalardı bu sonuç doğru olacaktı. Ancak bunlar değiştiği için, zamanlar değişmeseler de istekleri, zevkleri ve çıkarları yaşlıyken başka gençken başka olan insanlara aynı görünemez, İnsanlar yaşlandıkça gayretleri azalırken, yargılarının ve basiretinin değeri artacağı için gençken iyi görünen ve katlanabildikleri şeyler yaşlandıkça zorunlu olarak kötü ve katlanılamaz görünür. Ve bu nedenle kendi yargılarını suçlamaları gerekeceği yerde zamanları suçlarlar.

[İnsanlar çoğu kez şimdikilere kusur bulur]

Ayrıca insanın istekleri doymak bilmez; çünkü Doğa onlara her şeyi arzulama gücü ve isteği verirken talihin onlara arzularına ulaşmaları için verdiği güç küçüktür; sonuç ise zihinlerde sonu gelmez bir memnuniyetsizlik, ulaşılacak şey için bir bezginlik olur. Dolayısıyla insanlar akla yatkın bir nedenle böyle davranmaya itilmeseler bile şimdikiler suçlanır, geçmiş övülür ve gelecek arzulanır.

[Öğretmek iyi adamın görevidir]

Şu halde eğer benim söylevlerimde antik Romalıların zamanlarını fazla övüyor ve kendi zamanımıza kusur buluyorsam kendisini aldatanlar arasında sayılmayı hak eder miyim etmez miyim bilmiyorum. Ve hakikaten eğer o zamanlar üstünlüğün[6]

6 İt. virtù'nun.

şimdiyse bozulmanın hâkim olduğu güneşten daha belirgin olmasaydı diğerlerini suçlamakla kendimi aldatıyor olmamdan korkarak sözlerimi daha dikkatli sürdürecektim. Ancak bu şey öyle açık ki herkes onu görmektedir. Bu nedenle yazılarımı okuyan genç kafaların şimdiyi bir tarafa atıp, talih onlara bir fırsat verdiği zaman geçmişi taklit etmeye hazır olabilmeleri için şimdiki zamanlar ve Romalıların zamanları hakkında öğrendiklerimi açık açık anlatmak konusunda cüretkâr olacağım. Dolayısıyla zamanların ve talihin kötülüğü yüzünden etkili hale getiremediğiniz değerli şeyleri başkalarına öğretmek iyi bir insanın görevidir; çünkü çok kişi bilgi sahibi olduğunda onların arasında Göklerin daha çok sevdiği bazıları bu değerli şeyleri etkili hale getirebilirler.

[Bu kitabın konusu Romalıların genişlemesidir.]

Önceki Kitap I'in söylevlerinde Romalıların şehir içindeki işlerini göz önüne alan kararlarından bahsettiğim için şimdi Roma halkının imparatorluğun genişlemesine ilişkin yaptıklarından bahsedeceğim.

BÖLÜM 1

ROMALILAR İMPARATORLUKLARINI YETENEK[7] YOLUYLA MI YOKSA DAHA ÇOK TALİH YOLUYLA MI KAZANDILAR

Aralarında çok saygın bir yazar olan Plutarchus'un da bulunduğu çoğu kişi Roma halkının imparatorluklarını yetenekten çok talih yoluyla kazandığı kanısını korurlar. Plutarchus, öne sürdüğü nedenler arasında Romalıların kazandıkları tüm zaferleri talihe borçlu olduklarını Romalıların kendilerinin kabul ettiğini belirtir ve Romalıların Talih Tanrıçasına diğer Tanrılardan daha çok tapınak yapmış olmalarını bunun göstergesi sayar. Livius'unda aynı kanıyı benimsediği görülür; çünkü yapıtında herhangi bir Romalının talihi katmadan yeteneğe başvurarak bir söz söylemiş olmasına nadiren rastlanır. Ancak ben herhangi bir bakımdan bunu kabul etmek istemediğim gibi desteklenebileceğine de inanmıyorum. Eğer hiçbir cumhuriyet Romanınki gibi sonuçlar üretmemişse bunun nedeni Roma'nın kazandıklarını kazanabilecek şekilde düzenli başka bir cumhuriyetin asla olmamış olmasıdır. Roma ordularının verimi imparatorluklarını kazanmasına neden oldu; yine Roma'nın kendine özgü ve ilk yasa koyucusunun keşfettiği ilerleme düzeni ve yöntemi, aşağıda sonraki *Söylevler*'de tamamen açıklayacağım gibi Roma'nın kazandıklarını korumasına neden oldu.

[Romalılar asla iki savaşı aynı anda sürdürmek zorunda kalmadılar]

Bu yazarlar eğer Roma asla çok önemli iki savaşla aynı anda karşılaşmadıysa bunun nedeninin Roma halkının yeteneği değil talihi olduğunu söylerler. Romalılar yalnızca Samnitlerle savaşı gerçekte savunmada sürdürürken ve onlara tümüyle saldırıp

7 İt. virtù. (Bölümde Gilbert'in kullandığı diğer "yetenek" sözcüklerinin karşılığı da virtù olarak geçmektedir.)

henüz yenmemişken Latinlerle de savaşmışlardı. Romalılar tüm güçlerine rağmen sık sık Samnitlerden aldıkları yenilgiler sürerken ve Latinlere boyun eğdirene kadar Tuscalılarla dövüşmediler. Eğer güçleri tazeyken bu ikisi tüm güçleriyle birleşmiş olsalardı, şüphesiz bundan Roma Cumhuriyeti'nin yıkılacağı sonucunu kolayca çıkarabiliriz. Ancak nedeni her ne olursa olsun Romalılar asla çok önemli iki savaşı aynı anda yapmadılar; tersine her zaman ya birine başladıklarında diğerinden kurtulduktan sonra ya da birinden kurtulmuşken diğerine başlamışlardı.

Bu durum savaşlarındaki sıralanışta açıkça görülür; çünkü Roma'nın Gallialılar tarafından alınmadan önceki savaşlarını bir tarafa bırakacak olursak Equiiler ve Volscilerle savaşırlarken de bunun dışına asla çıkmadılar ve bu halklar karşılarında diğer herhangi bir ulusun duramayacağı kadar güçlüydüler. Romalılar onları yendikten sonra Samnitlere karşı savaşa başladılar. Bu savaş sona ermeden Latin halkı Romalılara karşı ayaklandıklarında bile ayaklanma sürerken Samnitler Roma'yla ve ordularıyla ittifak yaparak Romalılara Latin gururunu yenmekte yardım ettiler. Latinler yenildiği zaman Samnitlerle savaş yeniden başladı. Samnit kuvvetleri birçok yenilgiyle zayıf düştükleri zaman Tuscalılarla savaşa başladılar. Bu durulduğu zaman Samnitler Pyrrhus'un İtalya'ya geçmesi üzerine yeniden ayağa kalktılar. Pyrrhus geri püskürtülüp Yunanistan'a geri gönderildiğinde bu seferde Kartacalılarla ilk savaşlarına başladılar. Çok geçmeden savaş Alplerin her iki tarafındaki Gallialıların hepsini Romalılara karşı birleştirdi; en sonunda Romalılar bu gün Saint Vincent Kulesi'nin bulunduğu yerde Popolina ve Pisa arasında büyük bir katliamla onları yendiler. Bu savaşın sona ermesinin ardından da yirmi yıl kadar önemli bir savaşları olmadı. Ligurialılar ve Lombardia'da Gallialılardan arta kalanlar dışında kimseyle dövüşmediler. Böylece İtalya'yı on altı yıl uğraştıran II. Kartaca Savaşı'na kadar bu durumda kaldılar. Büyük bir İhtişam kazandıkları bu savaş bittiği zaman Makedonya sa-

vaşı başladı. Bu bitti, ardından Antiochus ve Asya ile olan savaş başladı. Zaferin sonrasında tüm dünyada Roma kuvvetlerine karşı durabilen birleşik ya da tek başına ne bir cumhuriyet ne de prenslik kalmıştı.

[Romanın basiretli dış politikası]

Ancak bu son zaferden önce bu savaşların düzenini ve Romalıların ilerledikleri yolu göz önüne alacak olan kişi talihlerinin büyük yetenek ve basiretle karışmış olduğunu görecektir. Bundan dolayı bu talihin nedenini arayan kişi kolaylıkla bulacaktır; çünkü bir prens –ya da bir halk– yakınındaki her prens ya da halkın ona yalnız başına saldırmaktan ve ondan korkacak kadar yüksek bir ihtişama ulaştığı zaman hiçbirinin zorunlu kalmadıkça asla ona saldırıda bulunmayacağı çok açık bir şeydir. Öyle ki hem de böyle komşularıyla istediği gibi savaş yapmak onun seçiminde olacağı gibi müzakerelerde diğerlerini ustalıkla susturması için de eli güçlü olacaktır. Temas etmediği uzaktaki böyle başka güçler işlere mesafeli ve kendilerine ait olmayan şeyler gibi dışarıdan bakarlar. Yangın yakınlarına gelene kadar bu hata içinde kalırlar. Geldiği zaman ise kurtulmak için kendi kuvvetlerinden başka çareleri kalmaz. O da buna yetmeyecektir çünkü karşıdaki artık çok güçlüdür.

Romalıların Volscileri ve Equiilileri ele geçirirken Samnitlerin buna nasıl seyirci kaldıklarını bir tarafa bırakmayacağım. Çok uzatmamak için Kartacalılarla başlayacağım; çünkü onların gücü büyüktü ve Romalıların Samnitlerle ve Tuscalılarla dövüştükleri zamanlarda Kartacalılar bütün Afrika'yı, Sardunya'yı, Sicilya'yı ve İspanya'nın bir kısmını ellerinde tuttukları için çok önemliydiler. Sınırlarının Roma halkından çok ötelerde olmasıyla birlikte Romalıların gücü, onların Roma'ya saldırma ya da Samnitler ve Tuscalılara yardım etme düşüncesine hiçbir zaman sahip olmamalarının nedeniydi. Tersine işleri yolunda giden insanlar gibi Romalılarla antlaşmalar yapıp onların dostluklarını

arayarak daha çok onların avantajına davrandılar. Romalılar kendileriyle Kartacalılar arasında kalan halkları zaptederek Sicilya ve İspanya'nın sahipliği için onlarla dövüşene kadar, Kartacalılar asla hata yaptıklarını fark etmediler. Aynı şey Kartacalılardan önce Gallialılara oldu ve Makedonya Kralı Philippos'a ve Antiochus'a da oldu; çünkü her biri Romalıların diğeriyle uğraşırken yenileceklerine ve kendilerinin de o süre içinde ya barış ya da savaş yoluyla Romalılardan korunmuş olacaklarına inandılar. Bundan dolayı şuna inanıyorum ki; eğer bütün prensler Romalılar gibi davranmış olsalar ve onlarla aynı yeteneğe sahip olmuş olsalardı, Romalıların bu anlamda sahip oldukları talih bu prensler için tatmin edici olurdu.

[Romalılar dışarıda ayak bastıkları yerleri nasıl kazandılar]

Eğer prenslikler[8] üzerine risalemde bu konu genişçe tartışıldığı halde Romalıların başkalarının topraklarına girmekte kullandıkları yöntemden uzun uzadıya konuşmamışsam şimdi bunu gösterme fırsatından yararlanmamın iyi olacağını düşünüyorum. Söyleyeceğim şey tam olarak kısaca şudur: Romalılar almak istedikleri yeni bir eyalette her zaman içeri girmelerini ya da tırmanmalarını sağlayan bir merdiven ya da kapı görevi görecek, böylece onlar aracılığıyla orayı tutacakları bazı dostlar edinmeye çalıştılar. Capualılar aracılığıyla Samnium'a girdiler; Camertiniler aracılığıyla Tuscany'e, Mamertinler aracılığıyla Sicilya'ya, Saguantialılar aracılığıyla İspanya'ya, Massinissalılar aracılığıyla Afrika'ya, Aetolialılar aracılığıyla Yunanistan'a, Eumenes[9] ve diğer prensler aracılığıyla Asya'ya, Massiliensialılar ve Aeduililer aracılığıyla Gallia'ya girdiler. Hem eyaletlerini kazanmada hem de onları ellerinde tutmada işin altından kalka-

8 *Tha Prince.*

9 Çev. Bergama Kralı Eumenes II., L.Cornelius Scipio ve P.Cornelius Scipio'nun, Antiochus III. ile Anadolu'daki (Manisa yakınları) savaşında Roma'nın müttefiki. Bkz. Arif Müfid Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, TTK. Yayınları, XIII. Seri No: 8b, 1971, s. 484.

bilmelerini sağlayan böyle desteklerden hiçbir zaman yoksun kalmadılar. Buna dikkat eden halkların bunu yerinde uygulamayanlara göre talihe daha az gereksinimleri varmış gibi görünür. Romalıların imparatorluklarını kazanmalarında yeteneklerinin talihlerinden daha etkin olduğunu herkesin daha kolay anlayabilmesi için aşağıdaki bölümde Romalıların dövüşmek zorunda kaldıkları halkların niteliklerini ve özgürlüklerini savunmakta ne kadar inatçı olduklarını tartışacağız.

BÖLÜM 2

ROMALILAR HANGİ HALKLARLA DÖVÜŞMEK ZORUNDAYDI VE BU HALKLAR ÖZGÜRLÜKLERİNİ SAVUNMAKTA NE KADAR İNATÇI OLDU *[HIRİSTİYANLIĞIN ETKİLERİNİN TARTIŞILMASIYLA]*

[İtalya'nın özgür halkları]

Romalıların çevrelerindeki halkları ve belirli bir mesafedeki toprak parçalarını ele geçirmelerini, o zamanlar birçok halkın büyük şiddet uygulanması dışında asla boyun eğmeyecek kadar bir inatla[10] savundukları özgürlüklerini sevmelerinden başka hiçbir şey zorlaştırmamıştır. Özgürlüklerini yeniden kazanmak ya da korumak için girdikleri tehlikeleri ve özgürlüklerini ellerinden alanlardan nasıl öç aldıklarını örneklerinden öğreniyoruz. Aynı zamanda tarihi okuyarak da şehirlerin ve halkların kölelikten ne kadar zarar gördüklerini öğreniyoruz. Zamanımızda içinde özgür şehirlere[11] sahip olduğu söylenebilecek tek bir ülke vardır. Oysa antik zamanlarda ülkelerin tümünde tamamen özgür birçok halk bulunuyordu. O zamanlar şimdiki İtalya'da şu anki Tuscany ile Lombardia'yı ayıran dağlardan aşağıya İtalya'nın ucuna kadar tüm yollar üzerindeki halkların hepsi özgürdü; o zamanlar İtalya'nın bu kesiminde yaşayan Tuscalılar, Romalılar, Samnitler ve diğer birçokları bu durumdaydı. Okuduklarımız arasında Roma'yı yönetmiş olanlar ve Tuscalıların Kralı Porsenna dışında herhangi bir kral da bulamayız. Tuscalıların kral soyunun nasıl temizlendiğini tarih bize söylemiyor. Ancak Romalıların Veii'yi kuşatmaya gittikleri zamanlarda Tuscalıların özgür oldukları ve özgürlükten hoşnut oldukları çok açıktır. Çünkü prens adından öylesine nefret et-

10 İt. virtù'yla.
11 Almanya, bkz. Index.

mekteydiler ki Veiililer korunmak için Veii'ye bir kral tayin ettikleri zaman Romalılara karşı Tuscalılardan yardım istediklerinde Tuscalılar birçok görüşmeden sonra bir kral altında yaşadıkları sürece Veii'ye yardım etmemeyi kararlaştırdılar; çünkü düşünmüşlerdi ki halen birine boyun eğmiş bir ülke başkasına da eğebilirdi.[12] Böyle bir ülkeyi savunmak iyi olmazdı.

[Özgürlük başarıyı getirmiştir]

Halkta, özgür yönetime olan bu sevginin nereden geldiğini öğrenmek kolaydır; çünkü deneyim göstermiştir ki şehirler sömürge olduklarında ya da zengin olsa da özgür olmadıklarında asla büyümemişlerdir. Hakikaten de Atina'nın Peisistratos'un tiranlığından kendisini kurtarmasının ardından yüzyıllık bir zaman aralığında geldiği büyüklüğü görmek hayret vericidir. Ancak asıl hayret verici olan krallarından kurtulduktan sonra Roma'nın geldiği büyüklüğü görmektir. Nedenini anlamak kolaydır; çünkü şehrin büyümesini sağlayan bireysel iyi değil ortak iyidir.[13] Yine şüphesiz bu ortak iyinin yalnızca cumhuriyetlerde önemli olduğu düşünülür; çünkü onun[14] etkisi altında davranılarak yapılan her şey cumhuriyeti ilerletir ve bununla birlikte şu ya da bu özel şahıs çok fazla zarar görse de söz konusu ortak iyi tarafından sağlanan yararlar öyle fazladır ki bu durum onun için uğraşırken zarar gören birkaç kişinin eğilimine karşı baskı oluşturabilir.

[Tiranlık altındaki ülkeler durgunlaşır]

Bir prens olduğu zaman yukarıdakilerin tersi olur; şu halde ona yarar sağlayan şehre zarar verir ve şehre yarar sağlayan ona zarar verir. Bu nedenle özgür bir topluluk üzerinde bir tiranlık kurulur kurulmaz şehrin başına gelecek en küçük kötülük, artık şehrin ilerlemeyip güç ve zenginlik bakımından büyümeyecek ol-

12 *Livius* 5. 1.
13 Çev. Detmold çevirisinde prosperity. Bkz. *The Prince nd The Discourses*, çev. C. E. Detmold, Modern Library, New york, 1940, s. 282
14 Çev. Ortak iyi (common good).

masıdır. Ancak örnekler göstermektedir ki gerçekten de şehir yalnızca bununla kalmayıp geriye de gider. Şayet şans eseri gayretli[15] bir tiran yükselip cesaretiyle ve ordularının gücü[16] sayesinde sömürgelerini artırsa da bundan devlete bir yarar gelmez. Yalnızca kendisine gelir; çünkü yurttaşlarından korktuğu sürece zulüm ettiği güçlü ve iyi olan yurttaşlarından herhangi birini onurlandıramaz. Ne ele geçirdiği şehirlere boyun eğdirebilir ne de tiranı olduğu şehri vergiye bağlayabilir. Çünkü kendi şehrini güçlendirmek onun yararına olmaz. Ancak devletindeki ayrılıkları korumak ve onu kabul eden her şehre ve eyalete sahip çıkmak ona yarar sağlar. Dolayısıyla ele geçirdiklerinden –ülkesi değil– tek başına kendi yarar sağlar. Çok sayıda başka argümanla bu kanıyı desteklemek isteyen herhangi bir kişi Xenophanes'in düzenlediği *On Tyranny* (Tiranlık Üzerine) adlı risalesini okuyabilir.

[Antik zamanlardakiler özgürlüğü sevdiler]

Şu halde antik halkların büyük bir nefretle tiranlıkları devirmeye çalışmalarına ve özgür yönetimleri severek özgürlüğün adına yüksek değer vermelerine şaşmamamız gerekir. Bu durum Sirakuzalı Hieron'un büyük oğlu Hieronymus'un Sirakuza'da öldürüldüğü zaman görüldü; çünkü onun ölüm haberi Sirakuza'dan çok uzakta olmayan ordusuna ulaştığı zaman başlangıçta gürültü çıkarıp onun katillerine karşı silahlanmaya başladılar. Ancak Sirakuza'da özgürlük ilan edildiğini duydukları zaman onun adının cazibesine kapılarak tümüyle sakinleştiler ve tiranı öldürenlere karşı kızgınlıklarını bir tarafa bırakıp şehirde özgür yönetimi nasıl düzenleyebileceklerini düşündüler.[17]

15 İt. Virtuoso. Tirana atfedilebilen böyle bir nitelik, Sicilya tiranı Agathocles'in neden virtù sahibi olmadığına ilişkin Machiavelli'nin *The Prince* 8'de yaptığı açıklamayla karşılaştırıldığında virtù ile anlatmak istediği şeyi kavramak açısından önemli bir nokta olarak görülmektedir.
16 İt. virtù'su.
17 *Livius* 24. 21.

[Özgürlük düşmanlarından alınan intikam]

Halkın kendisini özgürlükten yoksun bırakanlardan büyük bir intikam almasına da şaşırmamamız gerekir. Buna ilişkin çok sayıda örnek bulunur. Ancak ben yalnızca birinden bahsedeceğim. Bu örnek Peloponnes Savaşları sırasında Yunanistan'daki Corcyra şehrinde yaşandı. Yunanistan o zamanlar iki tarafa bölünmüştü; biri Atinalıları diğeri Spartalıları izliyordu; sonuç olarak birçok bölünmüş şehirde bir taraf Spartalıların, diğeri Atinalıların dostluğunu arıyordu. Corcyra'da soylular yönetimi ele geçirip halkın özgürlüğünü elinden aldığı zaman Atinalıların yardım ettiği halkın tarafı yeniden güç kazandı ve tüm soyluları yakalayıp hapishaneye kapattılar. Buradan onları sekizer ya da onar kişi olarak sözde farklı yerlere sürgüne gönderme bahanesiyle aldılar ve dehşet verici bir vahşetle idam ettiler. Geride kalanlar bundan haberdar olarak bu alçakça ölümden kaçmak için her türlü çabayı göstermeye karar verdiler. Böylece kendilerini yapabildikleri en iyi biçimde silahlandırarak içeri girmeye çalışanlara karşı dövüştüler ve hapishane kapılarını savundular. Bunun üzerine halk gürültüyü işitir işitmez koşarak o yerin çatısını kaldırdı ve içerdekileri molozlarla boğdu. Bu ülkede dehşet verici ve göze çarpan birçok benzer olay oldu. Bu nedenle sizden alınan özgürlüğün intikamının sizden alınması planlanan özgürlüğün intikamından daha büyük bir öfkeyle alınacağı açık bir gerçektir.

[Modern din özgürlükten yana olmaz]

Şu halde antik zamanlardaki halkın niçin bugünkülerden daha büyük bir sevgiyle özgürlüğü sevebilmiş olduklarını düşündüğümde aynı nedenin insanları bugün daha dayanıksız yaptığı sonucuna varıyorum. Benim inancım şu ki bu bizim dinimizle antik halkların dinleri arasındaki farktan gelmektedir. Bizimki bize hakikati ve doğru yolu gösterdiği için bizim dün-

yevi onura daha az değer vermemizi sağlar. Oysa paganlar böyle bir onura büyük ölçüde değer vererek ve kendileri için en yüksek iyi olduğuna inanarak eylemlerinde daha ateşli ve daha sert oldular Bunu kurban törenlerinin görkeminden başlayarak bizimkilerin yumuşaklığıyla karşılaştırdığımız kurumlarının çoğuna bakarak anlıyoruz. Bizimkilerde biraz tantanayla görkemden çok narinlik vardır. Ancak ateşli ya da gayretli hareket yoktur. Onlarınkinde ne tantana ne de görkem törenlerden eksik oluyordu ve ek olarak da kurban töreni çok sayıda hayvan keserken kan ve vahşet dolu olurdu. Bu korkunç görünüş insanların ona benzemelerini sağlardı. Antik din bunların dışında orduların generalleri ve devletlerin prensleri gibi kişilere yalnızca dünyevi ihtişamlarını artırmaları için kutsanmışlık atfediyordu. Bizim dinimizse eylemci olandan çok alçakgönüllü ve düşünceye dalmış kişileri övmüştür. O, şu halde en yüksek iyi olarak insani şeyleri küçük görmeyi, tevazu ve sefilliği yerleştirmiştir. Diğeriyse en yüksek iyiyi ruhun azametiyle bedensel dayanıklılığa ve insanı daha gayretli[18] yapma eğilimindeki tüm diğer şeylere yerleştirmiştir. Bizim dinimiz yürekten metanetli olmamızı istese de bazı şeyleri gayretli yapmamızdan çok katlanmaya alışmamızı tercih eder.

[Hıristiyanlık tembelliğe uygun olarak yorumlanmıştır]

Bu hayat tarzı şu halde dünyayı güçsüz kılmış ve onu korkusuzca kontrol edebilen kötü kişilerin avı haline getirmiştir; çünkü insanların çoğu cennete gitmek için intikamdan çok açılan yaralara katlanmayı düşünüyor. Dünyanın kadınsılığı artmış ve Gökler silahlarını bir tarafa bırakmış olsa bile bu durum şüphesiz temelde dinimizi gayrete[19] değil tembelliğe uygun olarak yorumlayanların işe yaramazlığından kaynaklanmaktadır.

18 Çev. Bu İngilizce metinde vigorous, Detmold çevirisinde formidable. Bkz. *The Prince and The Discourses*, Çev. C. E. Detmold, Modern Library, New York, 1940, s. 282.

19 İt. virtù'ya.

Çünkü eğer onlar dinimizin iyileşmemize ve ülkemizi savunmamıza izin verdiğini göz önüne alacak olsalar ülkemizi sevmemizi, onurlandırmamızı ve onu savunabilecek şekilde kendimizi hazırlamamızı kastettiğini göreceklerdir.

[Modern halklar özgürlük için az sevgi gösteriyorlar]

Şu halde bu eğitim ve böyle yanlış yorumlar nedeniyle dünyada antik zamanlarda olandan daha az cumhuriyet vardır ve sonuç olarak halk onlardaki kadar büyük bir özgürlük sevgisine sahip değildir. Ben yinede şuna inanıyorum ki bunun nedeni daha ziyade Roma İmparatorluğu'nun ordularıyla ve büyüklüğüyle[20] tüm cumhuriyetleri ve özerk toplulukları silip yok etmiş olmasıdır. Ve sonradan imparatorluk tasfiye edildiğinde bile yine de şehirler imparatorluktaki çok az yer dışında kendi kendilerine birleşemediler ya da yasaya göre yönetim için kendilerini düzenleyemediler.

[Romanın verimi]

Bununla birlikte Romalıların dünyanın en küçük parçasında iyi silahlanmış ve özgürlüklerini savunmakta fazlasıyla inatçı bir cumhuriyetler birliğiyle karşılaşmış olmaları olasıdır. Bu da gösteriyor ki Roma halkı görülmemiş ve çok büyük bir yetenek[21] olmaksızın onları asla yenemezdi. Biraz daha önem taşıyan bir örnek için Samnitlerinkinin yeterli olacağından eminim. Onlar öyle güçlüydüler ve orduları öyle dayanıklıydı ki birinci Papirius'un oğlu Papirius Cursor'un Konsüllüğüne kadar (kırk altı yıl boyunca) çok sayıda bozgundan, şehirlerinin yok edilmesinden ve katliamdan sonra özellikle birçok şehri ve yaşayanları olan ülkede artık yerleşik kimsenin kalmadığı görüldüğü zaman Romalılara direnebilmiş olmaları hayret verici bir şey gibi görünür ve

20 İt. virtù'suyla.
21 İt. virtù.

Titus Livius da bunu kabul eder.[22] Bununla birlikte şu halde eğer Roma'nın verimiyle[23] saldırılmış olmasaydı orada böylesine iyi bir düzen ve kuvvet ele geçirilmemiş olarak kalırdı.

[Özgür ülkeler neden başarılıdırlar]

Düzeni ortaya çıkaran koşulları ve karışıklığın türediği koşulları belirlemek kolaydır; o zaman olanlar tümüyle özgürlük içinde yaşamaktan ve şimdi olanlar köle olarak yaşamaktan kaynaklanır. Dünyanın herhangi bir yerinde özgürlük içinde yaşayan tüm şehirler ve eyaletler yukarıda dediğim gibi çok büyük kazanç sağlar. Bunu sağlamalarının nedeni nüfuslarının büyüklüğüdür. Çünkü onlarda evlilik daha özgür ve erkekler için daha çekicidir. Her erkek, çocuğunu yurttaşlığı elinden alınacağı korkusu olmaksızın büyütebileceği düşüncesiyle baba olmaktan mutludur. Yalnızca özgür doğduklarını ve köle olmadıklarını değil aynı zamanda yetenekleri[24] sayesinde ünlü kişiler olabileceklerini de bilirler. Zenginler özgür bir ülkede çoğalır, hem tarımdan hem de sanayiden gelenler büyük boyutlara ulaşır, çünkü herkes böyle iyi şeyleri memnuniyetle artırır ve kazandıkları zaman da zevk alabileceklerine inandığı ölçüde böyle iyi şeyleri kazanma arayışına girer. Buradan rekabet içindeki kişilerin kamusal ve özel yararlara düşünce sağlaması gelir ve ikisi de hayret verici ölçüde artışını sürdürür.

[En kötü kölelik bir cumhuriyet yönetimi altındakidir]

Tüm bu şeylerin tersi köle olarak yaşayan ülkelerde olur; alıştıkları iyi durumdan düştükçe kölelik daha da sertleşir. Kölelikler içinde en sert olanı bir cumhuriyete boyun eğmekle or-

22 *Livius* 10. 31.
23 İt. virtù'nun. Bu ingilizce metinde efficiency; "eğer Roma gücünü verimli ve randımanlı kullanarak saldırmış olmasaydı" şeklinde yorumlanabilir.
24 İt. virtù'ları.

taya çıkar; çünkü birincisi daha uzun sürer ve ondan kaçma ümidiniz daha az olur; ikincisi kendi gövdesini büyütmek için tüm diğer gövdeleri zayıflatmak ve dermansız bırakmak bir cumhuriyetin amacıdır. Eğer bir prens, doğulu prensler gibi tüm uygarlığı israf eden, şehirleri yok eden barbar prenslerden değilse ona boyun eğdiğinizde cumhuriyetlerdeki bu durum gelişmez. Bununla birlikte eğer o insani ve alışılmış nitelikte biriyse genellikle kendisine boyun eğmiş şehirleri eşit oranda sever ve onların hem tüm sanayisini hem de tüm eski kurumlarını onlara bırakır. Dolayısıyla eğer özgür insanlar gibi başarılı olmazlarsa köleler gibi de yok edilmeyeceklerdir. Kastettiklerim bir yabancıya boyun eğen şehirlerin köleliğidir. Çünkü kendi yurttaşına boyun eğenlerden yukarıda bahsetmiştim:[25]

Şu halde söylenilenlerin hepsini göz önüne alan kişi Samnitlerin özgür oldukları zamanki güçlerine ve sonradan köle oldukları zamanki zayıflıklarına şaşırmayacaktır. Titus Livius, bize bunu birkaç yerde daha ve özellikle de Hannibal[26] ile yapılan savaşta kanıtlar. Samnitler Nola'daki lejyon tarafından baskı altında tutulduğu zaman Hannibal'a bir elçi gönderip onları kurtarmasını dilediler ve konuşmalarında bir yüzyıl boyunca kendi askerleri ve generalleriyle Romalılarla dövüşmüş olduklarını; birçok kez iki Konsüle ve ordularına karşı direnmiş olduklarını, böyle aşağı bir duruma gelmiş olmalarının ardından kendilerini Nola'daki küçük bir Roma lejyonuna karşı güçlükle savunabildiklerini söylediler.

25 *Söylevler* 1. 40; *The Prince* 9.
26 *Livius* 23. 42.

BÖLÜM 3

ROMA, CİVARINDAKİ ŞEHİRLERİ YOK EDEREK VE YABANCILARIN ROMA'NIN YÜKSEK MAKAMLARINA GELMELERİNE İZİN VEREREK BÜYÜK BİR ŞEHİR HALİNE GELDİ

"Bu sırada Alba harabe olurken Roma beslenip büyüdü."[27] Şehrin büyük bir güce ulaşmasının zorunlu olduğunu tasarlayan kişiler tüm yaratıcılıklarını kullanarak onu yerleşmiş kişilerle doldurmaya çalışmalıdırlar; çünkü bu insan bolluğu olmadan şehrin büyümesini sağlamada asla herhangi bir başarı olmayacaktır. Bu iki yoldan yapılır: Sevmekle ve zorla. Sevmek yoluyla olan, orada yaşamaktan hoşnut olabilmeleri için orada yaşama arzusuyla gelecek yabancılara yolları açık ve güvenli tutmakla yapılır; zorla olan ise, civardaki şehirleri yok etmekle ve o şehirlerde oturanları sizin şehrinizde oturmaları için göndermekle yapılır. Roma uygulamayı öyle genişletmişti ki altıncı kral zamanında Roma'da yaşayan silah taşımaya uygun seksen bin kişi vardı.[28] Romalılar, iyi çiftçilerin yöntemini izlemeye alışmışlardı. Onlar gibi bir bitkiyi büyütüp üretmek ve meyvelerini toplayabilmek için ilk dalları kesip attılar. Öyle ki geride bitkinin güçlü kökleri kaldığı için zamanla daha yeşil ve daha iyi ürün verir hale geleceklerdi. Roma'nın genişleyebilmesi ve güçlü olabilmesi için kullandıkları bu yöntemin gerekli ve iyi olduğu Sparta ve Atina örneklerinde görülür; onlar iyi yasalarla düzenlenmiş ve iyi silahlanmış olsalar da yinede Roma İmparatorluğu'nun büyüklüğüne ulaşmadılar. Buna karşın Roma daha isyankâr ve onlar kadar iyi düzenlenmemiş gibi göründü.

Bunun için şimdi söylenenden başka neden ortaya atılamaz; çünkü iki yoldan devletinin büyümesini sağlamış olan, Roma en sonunda ikiyüz seksen bin kişiyi silâh altına alabilmişti; Sparta

27 Çev. *Livius* 1. 30. Crescit interea Roma Albeo Ruinis.
28 *Livius* 1. 44.

ve Atina ise her biri yalnızca yirmi binin üzerine asla çıkmadı. Bunun nedeni Roma'nın diğerlerinden daha tercih edilir bir yerleşimi olması değil yalnızca farklı siyaset uygulamasıydı. Çünkü Sparta devletinin kurucusu Lycurgus, yasaları yeni yerleşenlerin topluma karışmasından daha çabuk gevşetecek başka hiçbir şey olmayacağına inanarak yabancıları orada iş yapmaktan uzak tutacak her şeyi yaptı. Ayrıca onlarla evliliği, yurttaşlıklarını ve insanları bir araya getirecek diğer ilişkileri onaylamadı. İnsanları oraya mal getirme ya da herhangi bir ticari alışveriş isteğinden uzak tutmak için resmi emir çıkartıp köseleden yapılmış parayı tedavüle soktu. Bunun sonucunda şehirde oturanların sayısı asla artmadı.

Tüm eylemlerimiz doğayı taklit ettiği için narin bir gövdenin geniş dalları taşıması olanaklı ya da doğal olmaz. Bu nedenle küçük bir devlet kendinden güçlü ve büyük şehirlere ya da krallıklara sahip çıkamaz. Eğer onları ele geçirirse gövdesinden büyük dalları olan ve dallarını yukarıda güçlükle tutarken zayıf bir rüzgârla dalları kırılan ağacın katlandığı acılara katlanır. Bunu Sparta'nın başına gelende görürüz. Yunanistan'ın bütün şehirlerini ele geçirdikten sonra tüm şehirlerin ayaklanmasının ardından çok geçmeden Thebaililer ayaklandılar ve gövde dallarından oldu. Bu Roma'nın başına gelmedi. Onun gövdesi her yerde dallarını kolayca taşıyabilecek kadar genişti. Bu davranış tarzı şu halde aşağıda anlatılacak olanlarla birlikte Roma'yı büyük ve güçlü yaptı; Titus Livius'un birkaç sözcükle açıkladığı gibi: *"Bu sırada Alba harabe olurken Roma beslenip büyüdü."* (Livius 1. 30)

BÖLÜM 4

CUMHURİYETLER BOYUTLARINI BÜYÜTMEK İÇİN ÜÇ YÖNTEM KULLANMIŞLARDIR

[Cumhuriyetler Birliği][29]

Antik tarih üzerine çalışırken cumhuriyetlerin boyutlarını büyütmek için üç yöntem kullanılmış olduğunu öğreniyoruz. Antik Tuscalıların izlemiş oldukları yol, içinde sıra ve otorite bakımından birbirlerinden öteye geçmeyen birkaç cumhuriyetin birlik oluşturmasıydı. Ele geçirdikleri yeni devletleri şimdilerde İsviçre'nin antik zamanlarda da Achaialıların ve Aetolialıların Yunanistan'da yaptıkları gibi kendileriyle birleştirdiler. Romalıların Tuscalılarla birçok savaş yapmış olmaları nedeniyle bu ilk yöntemin doğasını daha iyi göstermek için onları anlatırken biraz uzun olanlarına gideceğim.

İtalya'da Roma İmparatorluğundan önce Tuscalılar denizde ve karada büyük güce sahiptiler;[30] onların işlerine ait ayrıntılı bir tarih olmasa da yinede onların büyüklüklerine ait bazı işaretler ve bazı küçük kayıtlar kaldı. Yukarı denizin kıyılarına Latinlerin hâlâ Adriatik dedikleri denize adını verecek kadar soylu Adria adında bir koloniyi onların gönderdiklerini biliyoruz. Aynı zamanda Tiber'den İtalya kara parçasını kuşatan Alplerin eteklerine kadar uzanan yerlerde yaşayan insanların onların ordularına boyun eğdiklerini de biliyoruz Buna karşın Romalılar güçlenmeden iki yüzyıl önce Tuscalılar bugün Lombardia denilen bölge üzerindeki otoritelerini kaybetmişlerdi. Orası, başlarında Dük Bellovesus olduğu halde zorunlu olarak ya da bölgenin güzel meyveleri ve özelliklede şarabı için İtalya'ya gelen Gallialılar tarafından işgal edilmişti. Gallialılar, bölge halkını yenip sürdük-

29 İng. The league of republics.
30 *Livius* 5. 33.